

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. К. Д. УШИНСЬКОГО»**

Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра теорії та методики практичної психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ
ЗАНЯТЬ, ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за
спеціальністю 053 Психологія*

2025

Затверджено рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 13 від 24 квітня 2025 року).

Укладач:

Косьянова О.Ю., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Рецензенти:

Лазоренко Т.М., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса).

Хмель Н.Д., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри кіберпсихології та реабілітації Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку (м. Одеса).

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» / Косьянова О.Ю. Одеса: Університет Ушинського, 2023. 71 с.

Методичні рекомендації складено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» і містять опис навчальної дисципліни, загальні положення, плани проведення та зміст практичних занять і самостійної роботи здобувачів вищої освіти, рекомендації до виконання окремих видів самостійної роботи, критерії оцінювання, тематику індивідуального навчально-дослідного завдання та методичні рекомендації щодо їх виконання, екзаменаційні питання та список рекомендованих джерел.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ	12
РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА З ДИСЦИПЛІНИ	36
РОЗДІЛ IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ	58
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕН)	63
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	66
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	69

ПЕРЕДМОВА

Актуальність вивчення дисципліни «Експериментальна психологія» полягає в її здатності забезпечити студентів глибоким розумінням наукових методів дослідження психологічних явищ, що є критично важливим для розвитку ефективних терапевтичних методів, освітніх програм та соціальних інтервенцій. Це знання сприяє інноваціям у різних галузях, таких як медицина, освіта, соціологія та економіка, що робить цю дисципліну надзвичайно цінною для сучасного суспільства. Вивчення дисципліни «Експериментальна психологія» є надзвичайно актуальним з кількох причин:

- розуміння людської поведінки. Експериментальна психологія допомагає дослідити та пояснити, чому люди поводяться певним чином. Це знання є основою для розробки ефективних методів психотерапії, освітніх програм та соціальних інтервенцій;
- науковий підхід. Дисципліна навчає студентів використовувати наукові методи для дослідження психологічних явищ. Це включає планування експериментів, збір та аналіз даних, що є критично важливим для будь-якого наукового дослідження;
- практичні навички. Студенти набувають практичних навичок, необхідних для проведення експериментів, таких як протоколювання, аналіз результатів та інтерпретація даних. Це готує їх до реальної роботи в наукових та прикладних сферах психології;
- інновації та розвиток. Експериментальна психологія сприяє розвитку нових методів та підходів у психологічних дослідженнях, що дозволяє постійно вдосконалювати розуміння людської психіки та поведінки;
- міждисциплінарні зв'язки. Знання, отримані в рамках експериментальної психології, можуть бути застосовані в інших галузях, таких як медицина, освіта, соціологія та навіть економіка, що робить цю дисципліну надзвичайно цінною.

Мета навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» полягає в наданні студентам ґрунтовних знань щодо системи спеціальних знань у галузі експериментальної психології зі змістом дослідницької та практичної діяльності.

Передумови для вивчення дисципліни: навчальна дисципліна «Експериментальна психологія» є одним з базових дисциплін та вивчається на основі теоретичних знань і практичних умінь, що здобувачі засвоїли із передбачених програмою дисциплін «Вступ до спеціальності», «Загальна психологія», «Анатомія і фізіологія людини», «Психофізіологія», «Практикум з загальної психології», «Порівняльна психологія», «Історія психології», «Вікова психологія».

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- категоріально-понятійний апарат психології;
- способи збору та критичного опрацювання, аналізу та узагальнення психологічної інформації з різних джерел;
- підходи до самостійного планування, організації та здійснення психологічного дослідження.

уміти:

- володіти категоріально-понятійним апаратом психології;
- збирати та критичного опрацювати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел;
- самостійного планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження.

Значимість практичних та лабораторних занять визначається тим, що вони займають особливе місце в системі вивчення психології. Дійсно, вони є центральною ланкою практичної підготовки фахівця–психолога, оскільки дозволяють вирішити ряд завдань дидактичного характеру: освоїти методику вивчення конкретного психічного явища, пізнати особливості (нюанси) його прояву і оцінки, освоїти принципи дослідження психіки, створити банк конкретних експериментальних методик, що відповідають вимогам надійності та валідності,

набути досвіду проведення експериментальних психологічних досліджень, інтерпретації та аналізу отриманих результатів експерименту, а також певною мірою пізнати самого себе. Практичні роботи виконують і виховну функцію: привчають розглядати експеримент як серйозну, трудомістку і відповідальну процедуру, сприяють формуванню акуратності в зборі психологічних фактів, точності у виконанні алгоритму проведення експерименту, наполегливості і цілеспрямованості в процесі роботи з інструментарієм, спрямованості експериментатора.

Метою проведення практичних та лабораторних робіт є застосування отриманих знань лекційного матеріалу, що пояснюють та доповнюють його, придбання студентами практичних навичок проведення експериментальних досліджень.

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

- сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;
- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

РОЗДІЛ І. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОПАНОВУЮЧИ ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗДОБУВАЧ ПОВИНЕН ДОТРИМУВАТИСЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ:

- сумлінно, вчасно й самостійно (крім випадків, які передбачають групову роботу) виконувати навчальні завдання, завдання проміжного та підсумкового контролю;
- бути присутнім на всіх навчальних заняттях, окрім випадків, викликаних поважними причинами;
- ефективно використовувати час на навчальних заняттях для досягнення навчальних цілей, не марнуючи його на зайві речі;
- сумлінно виконувати завдання з самостійної роботи, користуватися інформацією з надійно перевірених джерел, опрацьовувати запропоновані та додаткові літературні джерела та Інтернет-ресурси.

Модуль 1. Наукові категорії, принципи, поняття і методи експериментальної психології.

Змістовий модуль 1. Вступ до експериментальної психології.

Тема 1. Експериментальна психологія як наука. Сучасні дослідження експериментальної психології.

Наукове дослідження, його принцип і структура. Наука – особливий вид діяльності людей. Наукова теорія і її структура. Формування наукової проблеми. Основні напрямки методології наукового дослідження. Етапи наукового дослідження. Принципи наукового дослідження. Типи наукового дослідження. Сучасні дослідження експериментальної психології.

Тема 2. Історія Експериментальної психології.

В.Вундт, С.Стівенсон та ін. Про експериментальну психологію як систему всіх знань, отриманих на основі експериментального вивчення поведінки людини і тварин. Експериментальна психологія П. Фреса і Ж. Піаже.

Експериментальна психологія як система методів та методик, які застосовують в психологічних дослідженнях. Основні завдання експериментальної психології на сучасному етапі.

Тема 3. Метод і методологія. Класифікації методів психологічного дослідження.

Емпіричні методи в психологічному дослідженні. Особистість психолога-практика та психолога-дослідника. Класифікація методів психологічного дослідження. Загальний аналіз особливостей експерименту та неекспериментальних методів (спостереження, бесіди, тестів.).

Тема 4. Метод спостереження в психології. Методи опитування в психологічному дослідженні. Анкетування.

Історія використання методу спостереження в психології. Принцип використання методу спостереження в психологічних дослідженнях. Види спостережень. Самоспостереження і його проблеми. Об'єкт і предмет спостереження. Цілеспрямоване і нецілеспрямоване спостереження. Особливості гіпотез в психологічних дослідженнях, де основним методом дослідження є метод спостереження. Особистість спостерігача та її вплив на результати досліджень.

Помилки спостерігачів (Вікові статеві професійні та ін. Особливості спостережуваних). Проблеми тренувальних спостережень. Ефект присутності спостерігача. Етичні питання використання методу спостереження. Надійність спостереження. Проблеми валідності. Способи підвищення надійності та валідності. Протокол спостережень. Проблеми фіксації спостережень. Визначення категорій спостережуваних явищ. Категоріальне та не категоріальних спостереження. Планування спостереження. Схеми спостереження. (Стандартизоване та нестандартизоване спостереження). Проблеми мови в опису спостережуваних явищ. Кількісний та якісний аналіз результатів спостережень.

Проблеми інтепритації результатів спостережень. Узгодженість спостерігачів. НЛП і трактування спостережуваних явищ. Жести, міміка, голос, погляд, життєвий простір, психологічне поле особистості.

Тема 5. Метод інтерв'ю в психологічному дослідженні. Бесіда, як метод в психологічних пошуках. Тренінги в психологічних дослідженнях. Методи практичної психології. Тестування в психологічних дослідженнях.

Постановка проблеми а анкетуванні. Операціоналізація. Підбір груп для анкетування. Правила побудови анкет. Види анкет. Помилки в анкетуванні психологів-дослідників.

Інтерв'ю, його підготовка, проблема способу проведення. Інтерв'ю та бесіда в психологічному дослідженні. Інтерв'юер в психологічному дослідженні. НЛП і інтерв'ю. Вимоги до запитань. Інтерв'ю в психологічних дослідженнях і консультуванні.

Бесіда. Діалогічна бесіда. Ведення бесіди в проблемній ситуації. Мова і бесіда. Вплив зовнішніх умов на ведення бесіди. Спостереження і бесіда – взаємодоповнюючі методи.

Психологічна корекція. Принципи побудови тренінгів у психології. Особливості застосування тренінгу у дослідженнях. Історія виникнення та впровадження тестів у наукове дослідження.

Структура психологічного тесту. Види тестів. Застосування тестових замірів у психологічних дослідженнях та вимоги до опрацювання результатів.

Метод аналізу продуктів діяльності. Архівний метод. Герменевтика. Метод тесту.

Тестологія. Функції тестів. Види тестів. Тести профпридатності, досягнення, здібності і ін.

Змістовий модуль 2. Експеримент як метод психологічного дослідження.

Тема 6. Експеримент у системі методів наукового дослідження.

Поняття експерименту в психології. Особливості проведення експерименту. Гіпотеза і психологічні закономірності. Проблема співвідношення

емпіричних узагальнень і теоретичних інтерпретацій. Проблема реконструкції психологічної реальності при перевірці гіпотези. Рівні гіпотез: теоретичний, емпіричний, статистичний.

Тема 7. Види експериментальних досліджень. Багаторівневий та багатофакторний експеримент.

Типологія експерименту: залежно від можливості реалізації на практиці (реальний та уявний), залежно від місця проведення (лабораторний та природний), залежно від ступеня розробки проблеми (пошуковий — експеримент, що уточнює; критичний експеримент; демонстраційний — експеримент, що відтворює), за характером дій дослідника (констатуючий і формуючий).

Багаторівневий та багатофакторний експеримент. Бездоганний експеримент (ідеальний, нескінченний, повної відповідності) як критерій надійності і валідності психологічного експерименту. Реальний і бездоганний експерименти.

Тема 8. Планування експериментального дослідження. Експериментальні плани.

Поняття про планування психологічного експерименту. Умови і форми планування. Типи планування. Змістове і формальне планування. План як експериментальна схема варіювання умов незалежної змінної. Види планів. Простий план і його різновиди.

План з попереднім і підсумковим тестуванням та умови його використання.

План з підсумковим тестуванням. План Р. Соломона.

Складний (факторний) план. Планування за латинським і греколатинським квадратом. Особливості експериментальних планів для одного досліджуваного. Типи експериментальних схем, що використовуються в процесі вивчення психіки одного досліджуваного.

Тема 9. Організація та проведення експериментального дослідження. Процедурні аспекти експерименту.

Організація експерименту в психології. Характеристика етапів психологічного експерименту. Проблема надійності і валідності експерименту. Види валідності експерименту. Проблема експериментального контролю. Бездоганний експеримент (ідеальний, нескінченний, повної відповідності) як критерій надійності і валідності психологічного експерименту. Реальний і бездоганний експерименти. Умови досягнення надійності і валідності психологічного експерименту. Фактори часу, завдання та суб'єктивний фактор загрози надійності і валідності експерименту. Особливості досліджуваних і проблема валідності експерименту. Генеральна сукупність і експериментальна вибірка. Репрезентативність вибірки. Стратегії відбору досліджуваних в експериментальну вибірку. Практика експериментування і можливі методологічні помилки. Проблема об'єктивності і надійності експериментальних даних. Обробка і узагальнення результатів експериментального дослідження.

Якісна і кількісна обробка результатів експериментування. Проблема інтерпретації результатів експериментального дослідження психіки.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ ТА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми Форма заняття	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Семінар-практикум «Дослідження відчуттів психофізичними методами».	1	1
1	Семінар-практикум «Дослідження відчуттів психофізичними методами. Оформлення результатів дослідження».	2	
2	Семінар-практикум «Дослідження сприйняття форми».	1	1
2	Семінар-практикум «Дослідження сприйняття форми. Оформлення результатів дослідження».	2	
3	Семінар-практикум «Дослідження мислення».	1	
3	Семінар-практикум «Дослідження мислення. Оформлення результатів дослідження».	2	
4	Семінар-практикум «Дослідження просторових уявлень».	1	1
4	Семінар-практикум «Дослідження просторових уявлень. Оформлення результатів дослідження».	2	
5	Семінар-практикум «Дослідження незалежності сприйняття».	1	1
5	Семінар-практикум «Дослідження незалежності сприйняття. Оформлення результатів дослідження».	2	
6	Семінар-практикум «Порівняння процесів відтворення та пізнання».	1	
7	Семінар-практикум «Дослідження об'єму пам'яті».	3	1
8	Семінар-практикум «Дослідження слухової уваги».	3	1
9	Семінар-практикум «Дослідження точності окоміру».	1	

9	Семінар-практикум «Дослідження точності окоміру. Оформлення результатів дослідження».	1	
Усього:		26	6

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Тема	Форма організації на занятті	Обов'язкове практичне завдання	Термін виконання
Семінар-практикум «Дослідження відчуттів психофізичними методами».	Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: 1. Густав Теодор ФЕХНЕР а) Г. Фехнер встановив, що психічні явища підпорядковані певної закономірності, яка доступна експериментальному у вивченню і може бути виражена математично підтверджена дослідженнями психофізики. б) Г. Фехнер розробив: - метод мінімальних відмінностей, - метод середніх помилок, - Метод постійних подразнень. Ці методи увійшли в експериментальну	Завдання: Аналіз особливостей і специфіки використання професійних і популярних тестів: 1. Метод межі (за В. Вундтом -- метод мінімальних змін) Абсолютний поріг відчуттів: мінімальними рівними ступенями пред'являються подразники 1) за спадною інтенсивністю (випробуваний повідомляє, коли відчуття зникне), а потім 2) за зростаючою інтенсивністю (випробуваний повідомляє, коли відчує ледь помітний вплив). Обробка: абсолютний поріг відчуттів = середнє арифметичне двох дослідів. 2. Метод установки (За Г. Фехнеому - метод середньої помилки) Дослідження абсолютного порогу відчуттів: випробуваний САМ змінює інтенсивність подразника, то збільшуючи, то зменшуючи її, доки отримає ледь помітне відчуття. Повторення багато разів. Обробка: абсолютний поріг відчуттів = середнє арифметичне всіх дослідів. 3. Метод постійних подразників раздражителей (за Г. Фехнером - метод істинних і хибних випадків)	На практичному занятті

	психологію і визначили спочатку її розвиток. Психологія заговорила математичною мовою спочатку про відчуття, потім про час реакції, про асоціації та інші феномени душевної діяльності. в) Г. Фехнер вивів загальну формулу: інтенсивність відчуття пропорційна логарифму інтенсивності подразника.	У рамках порогової зони (попередньо встановити) вибирають 5-9 значень і в ході досліду лише їх повторюють, причому всі – за однаковою кількістю разів. Дослідження абсолютного порогу відчуттів: випробуваний відповідає: відчуваю/не відчуваю подразник. Обробка: підраховуємо кількість правильних та хибних відповідей (знаючи порогову зону)	
<i>Семінар-практикум</i> «Дослідження відчуттів психофізичними методами. Оформлення результатів дослідження».	<i>Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> - оформлення результатів дослідження у протоколі, - формулювання висновків на основі емпіричних даних, - формулювання практичних рекомендацій	Завдання: - Проаналізувати індивідуальні результати дослідження - Здійснити порівнянні індивідуальних результатів з груповими. - Зробити висновок про прояви властивостей відчуттів у індивіда та в групі.	На практичному занятті
<i>Семінар-практикум</i> «Дослідження сприйняття форми».	<i>Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> 1. Оформлення протоколів	Завдання: 1.Обладнання: плоска фігура, вирізана з картону. Порядок роботи. Завдання складається із п'яти дослідів. На стадії пасивного дотику та активного обмацування фігур очі досліджуваному мають бути закриті пов'язкою. На період	На практичному занятті

	експериментального дослідження ПРОТОКОЛ № _____ експериментального дослідження (ПІБ досліджуваного) Дата _____ (термін) проведення: Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): Вік: Предмет дослідження: _____ сприйняття форми. Мета дослідження: дослідження сприйняття форми при пасивному та активному дотику. Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження,	відтворення фігур у вигляді малюнків пов'язку з очей знімають. Однак попередньо з поля зору випробуваного прибирають фігуру, яку він щойно обмацував. У кожному з дослідів досліджуваному послідовно пред'являють три постаті різної складності. Тривалість кожного пасивного дотику, а також активного обмацування не обмежена. До початку дослідження експериментатор зачитує випробуваному інструкцію. Інструкція досліджуваному: «Вам буде пред'явлено плоскі фігури. Ваше завдання - із заплющеними очима шляхом дотику якомога більш точно визначити форму кожної з них і потім, відкривши очі за знаком експериментатора, відтворити своє уявлення про фігуру графічно». І дослід – пасивний дотик нерухомої фігури-стимулу. Експериментатор кладе фігуру на нерухому долоню випробуваного. При цьому експериментатору забороняється натискати на фігуру, а випробуваному робити переміщення її на долоні та обмацувати за допомогою іншої руки. По сигналу випробуваного експериментатор прибирає фігуру, знімає з випробуваного наочну пов'язку, після чого випробуваний приступає до замальовки сприйнятої фігури. II дослід - пасивний дотик під час руху фігури-стимулу. Експериментатор плавно обводить контуром фігури нерухомого вказівного пальця правої руки випробуваного. Після одного повного обведення контуром фігури випробуваний починає замальовувати її форму. III дослід - редукований (штучний) активний дотик. Випробовуваний сам	
--	--	---	--

	емоційні реакції, характер спілкування тощо): Дослід. Малюнок досліджуваного Висновки: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ Рекомендації: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ Психолог (прізвище, ініціали) (підпис)	послідовно (без повернень) обводить контур фігури-стимулу вказівним пальцем правої руки. При цьому йому дозволяється 3-4-кратне обведення контуру фігури. Експериментатор під час досліду притримує фігуру таким чином, щоб у процесі обведення вона залишалася нерухомою. IV дослід - активний дотик. Випробовуваний сам обмацує однією рукою пред'явлену фігуру. Час обмацування не обмежений. Після обмацування фігури випробовуваний робить її замальовку. V дослід - бімануальний дотик. Експериментатор пред'являє випробовуваному фігуру, пропонуючи як найточніше визначити її форму за допомогою дотику - активного обмацування двома руками. Випробовуваного просять у процесі обмацування виробляти самостереження з метою докладного аналізу функцій рухів пальців кожної з рук, а також функцій правої та лівої рук. Окрім словесного звіту про характер рухів, досліджуваній робить замальовки фігур. Обробка результатів. Насамперед слід оцінити метричні властивості замальовок, тобто визначити довжину ліній, величину кутів, пропорції та загальну кількість елементів цієї фігури. Якість замальовок оцінюється за 5-бальною шкалою. Отримані бальні оцінки кожної фігури в досліді записують у протокол і розраховують середній бал по кожному за дослідів. 5-бальна шкала: 5 - малюнок точно відповідає формі тест-об'єкта,	
--	--	---	--

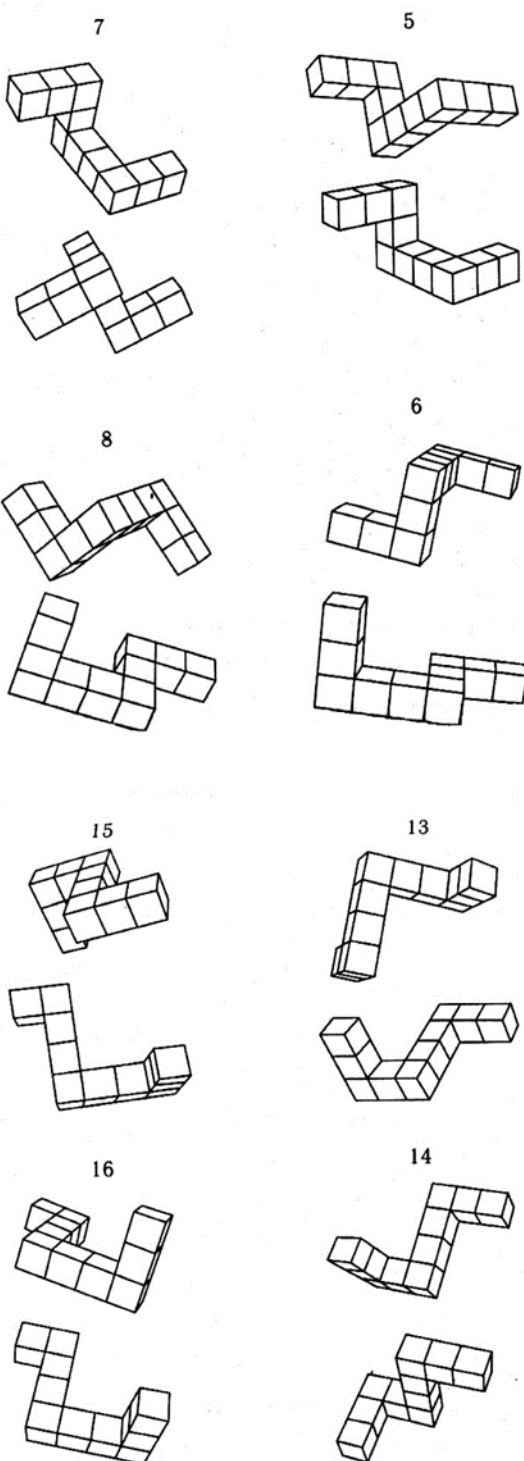
		4 - у малюнку спотворені довжини окремих сторін (вони коротше або довше, ніж в оригіналі), 3 - спотворені не тільки довжини сторін, а й кути; 2 - спотворені довжини сторін і кути, а також пропущені один або кілька елементів фігури-оригіналу, 1 - подібність між малюнком та фігурою-оригіналом повністю відсутня. При обробці результатів 5-го досліду експериментатор має скласти письмовий висновок про особливості бімануального дотику. При цьому пропонується звернути увагу на такі особливості функції рук та пальців: - різну активність правої та лівої рук, - різну функціональну роль пальців (роль великого пальця як точки відліку, ролі вказівного, середнього, безіменного та мізинця правої руки), - симультанну роботу пальців, - нерівномірність рухів по контуру (уповільнення, зупинки та повернення), - переважні функції окремих типів рухів, а саме пізнавальних та контролюючих.	
<i>Семінар-практикум «Дослідження сприйняття форми. Оформлення результатів дослідження».</i>	<i>Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> - оформлення результатів дослідження у протоколі, - формулювання висновків на основі емпіричних даних,	Завдання: - Проаналізувати індивідуальні результати дослідження - Здійснити порівняння індивідуальних результатів з груповими. - Зробити висновок про прояви сприйняття форми у індивіда та в групі.	На практичному занятті

	- формулювання практичних рекомендацій		
Семінар-практикум «Дослідження мислення».	Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком: ПРОТОКОЛ №3 експериментального дослідження _____ _____ (ПІБ досліджуваного) Дата (термін) проведення: _____ _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ _____ _____ Вік: _____ _____ _____ Предмет дослідження: _____ мислення як спосіб вирішення задач. Мета дослідження: дослідження впливу попереднього досвіду на спосіб вирішення задач.	Завдання (робота в малих групах): Зміст роботи. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВОДИТЬСЯ У ГРУПІ!!!! У разі індивідуального проведення можна виконати завдання експериментальної групи. Досліджувані діляться на дві групи: експериментальна і контрольна. Кожній групі надається для виконання відповідне завдання. Завдання слід виконувати послідовно, одне за одним. Обробка результатів. При обробці результатів експериментальної групи підраховується кількість раціонально виконаних завдань №№6-10. При обробці результатів контрольної групи підраховується кількість раціонально виконаних завдань №№1-5. Інтерпретація. Порівнюється кількість раціонально вирішених завдань в експериментальній та контрольній групах і робиться висновок про вплив попереднього досвіду на спосіб вирішення задач. Стимульний матеріал. Бланк 1. Призначений для експериментальної групи. 1. Дані три посудини, місткість яких 37, 21 і 3 літри. Як відміряти рівно 10 літрів води? 2. Дані три посудини, місткість яких 37, 24 і 2 літри. Як відміряти рівно 9 літрів води?	На практичному занятті

	Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер спілкування тощо): Методика Лачінса Експериментальна група Завдання № з/п Кількість раціональних відповідей 6 7 8 9 10 Контрольна група Завдання № з/п Кількість раціональних відповідей 1 2 3	3. Дані три посудини, місткість яких 39, 22 і 2 літри. Як відміряти рівно 13 літрів води? 4. Дані три посудини, місткість яких 38, 25 і 2 літри. Як відміряти рівно 9 літрів води? 5. Дані три посудини, місткість яких 29, 14 і 2 літри. Як відміряти рівно 11 літрів води? 6. Дані три посудини, місткість яких 28, 14 і 2 літри. Як відміряти рівно 10 літрів води? 7. Дані три посудини, місткість яких 27, 12 і 3 літри. Як відміряти рівно 9 літрів води? 8. Дані три посудини, місткість яких 30, 12 і 3 літри. Як відміряти рівно 15 літрів води? 9. Дані три посудини, місткість яких 28, 7 і 5 літрів. Як відміряти рівно 12 літрів води? 10. Дані три посудини, місткість яких 26, 10 і 3 літри. Як відміряти рівно 10 літрів води? Бланк 2. Призначений для контрольної групи. 1. Дані три посудини, місткість яких 26, 10 і 3 літри. Як відміряти рівно 10 літрів води? 2. Дані три посудини, місткість яких 28, 7 і 5 літрів. Як відміряти рівно 12 літрів води? 3. Дані три посудини, місткість яких 30, 12 і 3 літри. Як відміряти рівно 15 літрів води? 4. Дані три посудини, місткість яких 27, 12 і 3 літри. Як відміряти рівно 9 літрів води? 5. Дані три посудини, місткість яких 28, 14 і 2 літри. Як відміряти рівно 10 літрів води?	
--	--	---	--

	4 5 Висновки: _____ _____ Рекомендації: _____ _____ Психолог (прізвище, ініціали) (підпис)	6. Дані три посудини, місткість яких 38, 25 і 2 літри. Як відміряти рівно 9 літрів води? 7. Дані три посудини, місткість яких 29, 14 і 2 літри. Як відміряти рівно 11 літрів води? 8. Дані три посудини, місткість яких 39, 22 і 2 літри. Як відміряти рівно 11 літрів води? 9. Дані три посудини, місткість яких 37, 24 і 2 літри. Як відміряти рівно 9 літрів води? 10. Дані три посудини, місткість яких 37, 21 і 3 літри. Як відміряти рівно 10 літрів води?	
<i>Семінар-практикум «Дослідження мислення. Оформлення результатів дослідження».</i>	<i>Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:</i> - оформлення результатів дослідження у протоколі, - формулювання висновків на основі емпіричних даних, - формулювання практичних рекомендацій	Завдання: - Проаналізувати індивідуальні результати дослідження - Здійснити порівняння індивідуальних результатів з груповими. - Зробити висновок про вплив попереднього досвіду на спосіб рішення задач у індивіда та в групі.	На практичному занятті
<i>Семінар-практикум «Дослідження просторових уявлень».</i>	ПРОТОКОЛ № експериментального дослідження _____ _____ (ПІБ досліджуваного)	Завдання: <u>Проведення роботи.</u> Досліджуваному надаються 16 пар тривимірних зображень об'єктів, по-різному розташованих у просторі. Необхідно визначити, один або різні об'єкти зображені на обох картинках. Фіксується час виконання та відповідь	На практичному занятті

	Дата (термін) проведення: _____ _____ _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ _____ _____ Вік: _____ _____ _____ Предмет дослідження: <u>дослідження просторових уявлень.</u> Мета дослідження: <u>дослідження просторових уявлень методом хронометрії розумових дій за методикою Шепарда.</u> Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер спілкування тощо): _____ _____ _____ _____	досліджуваного (однакові/не однакові). <u>Обробка результатів.</u> Вірні відповіді: Номер завдання – Кут повороту фігур 1). – 20° - однакові 2). – 40° - однакові 3). – фігури не однакові 4). – 100° - однакові 5). – 40° - однакові 6). – фігури не однакові 7). – 80° - однакові 8). – фігури не однакові 9). – фігури не однакові 10). – 20° - однакові 11). – фігури не однакові 12). – 100° - однакові 13). – фігури не однакові 14). – 80° - однакові 15). – фігури не однакові 16). – 40° - однакові Визначається залежність часу надання відповіді досліджуваним (часу встановлення тотожності об'єктів) від кута їхнього повороту один до одного, з огляду тільки на правильні відповіді. <u>Висновки.</u> За Шепардом, має місце лінійна залежність між часом встановлення тотожності об'єктів випробуваним і кутом їхнього повороту відносно один одного. Тобто,	
--	--	--	--

	Рекомендації: _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ Психолог _____ _____ (прізвище, ініціали) (підпис)	 Рис. 4.2.1. Стимульные (no: Shepard R. N., Metzler J. Mental rotation three —	До наступ. практ. заняття
Семінар-практикум «Дослідження просторових уявлень Оформлення результатів	Участь у дослідженні та колективному обговоренні з динамічним зворотнім зв'язком:	Завдання: - Проаналізувати індивідуальні результати дослідження - Здійснити порівнянні індивідуальних результатів з груповими.	На практичному занятті

дослідження».	- оформлення результатів дослідження у протоколі, - формулювання висновків на основі емпіричних даних, - формулювання практичних рекомендацій	- Зробити висновок про особливості просторової яви у індивіда та в групі.	
Семінар-практикум «Дослідження полезалежності сприйняття».	Участь _____ у колективній психодіагностиці з динамічним зворотнім зв'язком: ПРОТОКОЛ № _____ експериментального дослідження _____ (ПІБ досліджуваного) Дата _____ (термін) проведення: _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ Вік: _____ Предмет дослідження: _____ полезалежність сприйняття.	Процедура проведення. Випробуванням пропонується в тридцяти замаскованих фігурах знайти одну з п'яти еталонних фігур та вказати її. Складні фігури пред'являються однією. Фіксується загальний час виконання завдання. Після пред'явлення інструкції слідує демонстрація прикладів із зазначенням правильних відповідей. ФІКСУЄТЬСЯ ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ (у хвиликах). Інструкція. «Вам будуть пред'явлені складні фігури (зображення), у кожній з яких є один із простих еталонів, закодованих літерами А, Б, В, Г, Д. Ви повинні знайти в кожному випадку, який із цих елементів міститься в малюнку та вказати його (написати код елемента)». Обробка результатів. Вірні відповіді: 1. А 6. В 11. Б 16. Д 21. Г 26. Б 2. Б 7. А 12. А 17. А 22. Б 27. А 3. В 8. В 13. А 18. Д 23. Г 28. Д 4. Г 9. Д 14. В 19. Б 24. А 29. В 5. В 10. Д 15. Б 20. В 25. Д 30. Б За кожен правильну відповідь надається 1 бал.	На практичному занятті

	Мета дослідження: дослідження полезалежності/полenezалежності сприйняття. Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер спілкування тощо): <u>Методика «Фігури Готшальда»</u> _____ Завдання № з/п Відповідь досліджуваного Завдання № з/п Відповідь досліджуваного 1 16 2 17 3 18 4 19 5 20 6 21 7 22 8 23 9 24	Індекс полезалежності сприйняття розраховується за формулою: $I = N / t$ де N – загальна сума балів, а t – час роботи над всім тестом у хвилинах. Інтерпретація: □ Якщо I більше 2,5, то можна робити висновок про виражену полenezалежність. □ Якщо I менше 2,5, то можна робити висновок про виражену полезалежність. Таким чином, чим більше правильно виконаних завдань і менше час роботи з тестом, тим більше виражена полenezалежність. Інтерпретація. Представники полезалежного стилю більше довіряють наочним зоровим враженням і важко долають видиме поле за необхідності деталізації та структурування ситуації. Представники полenezалежного стилю, навпаки, покладаються на внутрішній досвід і легко відволікаються від впливу поля, швидко та точно виділяючи деталь із цілісної просторової ситуації. Найбільш загальною підставою індивідуальних відмінностей у пізнавальній діяльності, що встановлюються за допомогою «ПЗ-ПНЗ», є ступінь свободи від зовнішніх референтів, або, інакше, ступінь орієнтації людини при прийнятті рішень на наявні у неї знання та досвід, а не на зовнішні орієнтири, якщо вони суперечать її досвіду. Особистісні відмінності полезалежних та полenezалежних людей з'являються багатогранно. З одного боку, полenezалежні люди успішніші в інтелектуальній	
--	---	--	--

	10 25 11 26 12 27 13 28 14 29 15 30 Висновки: Рекомендації: Психолог (прізвище, ініціали) (підпис)	діяльності. З іншого – полезалежні зазвичай товариські, схильні до соціальних контактів. Поленезалежні, як правило, вибирають сферу діяльності, яка потребує високої самостійності у засобах досягнення поставленої мети. Полезалежні зазвичай вибирають такий рід занять, у якому засоби діяльності заздальгідь задані, обумовлені, віддають перевагу колективному виконанню завдання. Найбільш чіткі відмінності між полезалежними та поленезалежними виявляються в особливостях сприйняття. Полезалежні більшою мірою схильні до різного роду ілюзій сприйняття. Для поленезалежних сприймається «картинка» значно структурованіша, ніж для полезалежних. Це проявляється в тому, що для перших об'єктів, що сприймаються, якості об'єкта сприймаються самостійно, окремо від інших об'єктів, якостей цих об'єктів, що сприймаються одночасно з цим об'єктом. Інакше висловлюючись, сприйняття поленезалежних - аналітично, сприйняття полезалежних синтетично.	
Семінар-практикум «Дослідження полезалежності»	Участь у дослідженні та колективному обговоренні з	Завдання: - Проаналізувати індивідуальні результати дослідження	На практичному занятті

сприйняття. Оформлення результатів дослідження».	динамічним зворотнім зв'язком: - оформлення результатів дослідження у протоколі, - формулювання висновків на основі емпіричних даних, - формулювання практичних рекомендацій	- Здійснити порівнянні індивідуальних результатів з груповими. - Зробити висновок про прояви полезалежності сприйняття у індивіда та в групі.	
Семінар-практикум «Порівняння процесів відтворення та пізнання».	ПРОТОКОЛ № _____ експериментальног о дослідження _____ _____ (ПІБ досліджуваного) Дата _____ (термін) проведення: _____ _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ _____ _____ Вік: _____ _____ _____ Предмет дослідження: процеси пам'яті відтворення та впізнання.	Зміст роботи. 1 дослід. Протягом 20 сек. Демонструється таблиця №1 (9 фігур). Досліджуваний має їх запам'ятати та відтворити у бланку, зберігаючи їх розташування у клітинах таблиці. 2 дослід. Протягом 20 сек. Демонструється таблиця №2 (25 фігур). Досліджуваний має впізнати 9 фігур, розкинутих серед 25. Досліджуваний має відтворити 9 фігур у другому бланку, зберігаючи їх розташування у клітинах таблиці. Обробка результатів. 1 дослід: обчислюється коефіцієнт відтворення: $K = \text{кількість вірних відповідей} / 9 =$ 1 дослід: обчислюється коефіцієнт впізнання: $K = \text{кількість вірних відповідей} / 9 =$ Висновок: порівнюються процеси відтворення (1 дослід) та впізнання (2 дослід). Стимульний матеріал:	На практ. занятті

Мета дослідження:
порівняння
процесів
відтворення та
впізнання.

Зміст проведеної
роботи (назви
використаних
методик, опис
поведінки під час
проведення
дослідження,
емоційні реакції,
характер
спілкування тощо):
Методика
«Впізнання фігур»

1 дослід

2 дослід

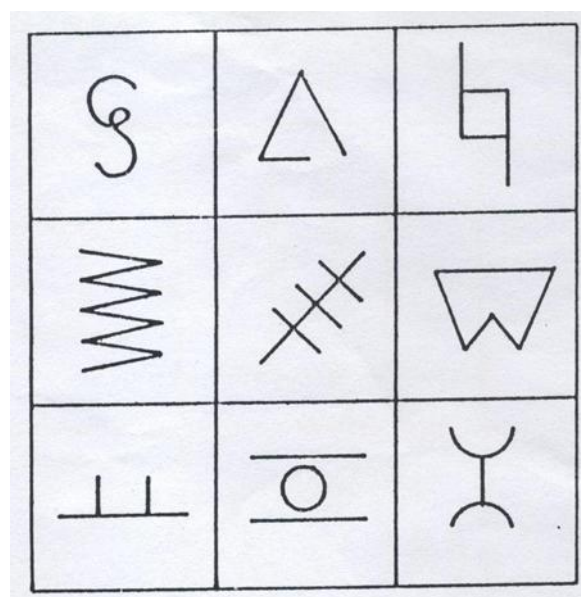
Висновки:

Рекомендації:

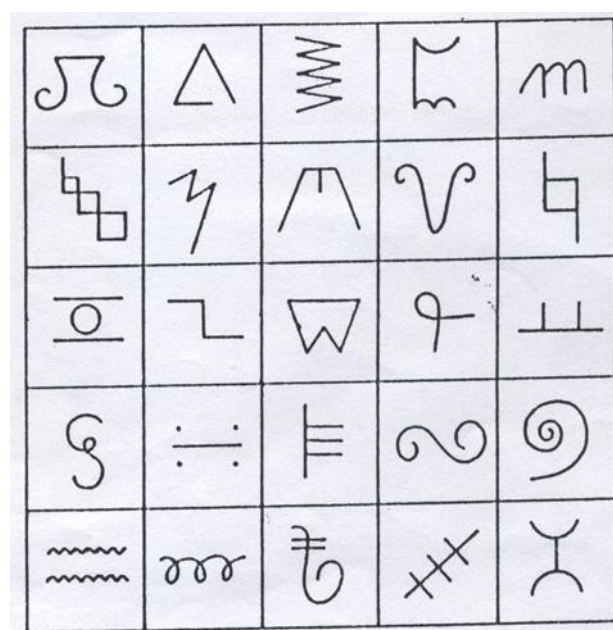
Психолог

(прізвище, ініціали)

Таблиця 1:

Таблиця 2:

	(підпис)		
Семінар-практикум «Дослідження об'єму пам'яті».	Участь у колективній психодіагностиці з динамічним зворотнім зв'язком: ПРОТОКОЛ № _____ експериментального дослідження _____ (ПІБ досліджуваного) Дата (термін) проведення: _____ _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ _____ _____ Вік: _____ _____ _____ Предмет дослідження: _ об'єм короткочасної слухової пам'яті. Мета дослідження: дослідження об'єму короткочасної слухової пам'яті.	Завдання: Зміст роботи. Досліджувані прослуховують перший ряд і запам'ятовують числа в той послідовності, в якій вони були пред'явлені. Після цього досліджувані повинні записати числа, які вони запам'ятали. Аналогічно продиться запам'ятовування та відтворення слів кожного ряду окремо. Ряди чисел для запам'ятовування: 1). 37 48 95 2). 24 73 58 49 3). 89 65 17 59 78 4). 53 27 87 91 23 47 5). 16 51 38 43 87 14 92 6). 72 84 11 85 41 68 27 58 7). 47 32 61 18 92 34 52 76 81 8). 69 15 93 72 38 45 96 26 58 83 Обробка результатів. За кожну вірну цифру нараховується один бал. Підраховується кількість балів в кожному рядку. Максимально високий показник любого з рядів і становить об'єм короткочасної пам'яті. Норма об'єму короткочасної пам'яті – число Мюллера 7 ± 2.	На практ. занятті

	Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер спілкування тощо): _____ _____ _____ _____ Завдання № з/п Відповідь досліджуваного 1 2 3 4 5 6 7 8 Висновки: _____ _____ _____ Рекомендації: _____ _____ _____ _____ Психолог (прізвище, ініціали) (підпис)		
--	--	--	--

Семінар-практикум «Дослідження слухової уваги».	Участь у колективній псих-ці з динамічним зворотнім зв'язком: ПРОТОКОЛ № експериментального дослідження _____ _____ (ПІБ досліджуваного) Дата (термін) проведення: _____ _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ _____ Вік: _____ _____ Предмет дослідження: властивості слухової уваги. Мета дослідження: дослідження властивостей слухової уваги. Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення	Завдання: Зміст роботи. Досліджуваному зачитуються завдання. Перелік словесних інструкцій: 1. Якщо буква Ф з'явилася хоч раз перед цією комою,(кома) то закресліть її, інакше закресліть її в слові ФЕЯ. 2. Якщо слово «слово» не включене в словоутворення, то намалюйте хвилясту лінію, інакше намалюйте хрест. 3. Якщо А номер 1 в алфавіті, то напишіть тут суму номерів Г і Д. 4. Не пишіть тут слово «макроекономіка», якщо воно не містить усіх гласних букв, а напишіть тоді перші чотири приголосні букви алфавіту. 5. Обведіть слово «фея» кругом, якщо неправда те, що круг не схожий ні на яку букву алфавіту. 6. Якщо ви не згодні з тим, що твердження «не В - третя буква алфавіту» неправдиво, то не малюйте квадрат тут. 7. Злічіть від 10 до 5 і запишіть тут рахунок в зворотному порядку. 8. Якщо кажан - птах, а не тварина, то не малюйте тут м'яч. 9. Якщо щонайдовша річка в Україні не Дніпро, напишіть тут слово «Дунай», інакше напишіть тут слово «болото».	На практ. занятті
--	--	---	--------------------------

	експериментальног о дослідження _____ _____ _____ (ПІБ досліджуваного) Дата (термін) проведення: _____ _____ _____ Додаткові відомості про досліджуваного (за потреби): _____ _____ _____ Вік: _____ _____ _____ Предмет дослідження: _ зорове сприйняття. Мета дослідження: визначення точності окоміру за допомогою окомірної лінійки методом середньої помилки. Зміст проведеної роботи (назви використаних методик, опис поведінки під час проведення дослідження, емоційні реакції, характер	По обидва боки від центру розташовані движки, що легко пересуваються. Движки можна виготовити з бумажки, зробивши кільце. 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Хід роботи. Експериментатор повертає лінійку до себе позначками, а до випробуваного - тим боком, на якій позначок немає. Експериментатор встановлює один з движків на певній відстані від центральної мітки і пропонує випробуваному встановити другий движок на такій же відстані від центра. I дослід. У першій серії експериментатор виконує дослід, щоразу віддаляючи движок від центру до краю лінійки (10 спроб). II дослід. У другій серії експериментатор виконує дослід, кожен раз підсовуючи движок від краю лінійки до центру (10 спроб). Обробка результатів. Результати заносять в таблицю. (У таблиці слід вказати похибку, тобто помилку випробуваного!) Обчислюється величина середньої помилки для кожного дослідів в окремо, а потім для обох дослідів разом. Величина середньої помилки є показником точності/неточності окоміру.	
--	--	---	--

	спілкування тощо): _____ _____ _____ _____ ПОГРІШНІСТ Ь випробуваного (мм) № спроби I дослід II дослід 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Середнє арифметичне Висновки: _____ _____ _____ _____ _____ _____ Рекомендації: _____ _____ _____ _____ _____ _____ Психолог (призвіще, ініціали)		
<i>Семінар-практикум «Дослідження точності окоміру.</i>	<i>Участь у дослідженні та колективному обговоренні з</i>	Завдання: - Проаналізувати індивідуальні результати дослідження	На практичному занятті

Оформлення результатів дослідження».	динамічним зворотнім зв'язком: - оформлення результатів дослідження у протоколі, - формулювання висновків на основі емпіричних даних, - формулювання практичних рекомендацій	- Здійснити порівнянні індивідуальних результатів з груповими. - Зробити висновок про прояви точності окоміру у індивіда та в групі.	
--------------------------------------	---	---	--

ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кількість годин	
1	Аудіометрія з використанням аудіометру Adults	2	1
2	Система аудіотренування Rulisten (Tomatis) та його використання	2	1
3	Вимір концентрації уваги досліджуваного за допомогою MINDWAVE	2	
4	Психофізіологічні методи дослідження з використанням поліграфу «Бар'єр 14» (АТ, тремор, дихання)	2	2
5	Психофізіологічні методи дослідження з використанням поліграфу «Бар'єр 14» (ФПГ, КС)	2	
Разом		10	4

РОЗДІЛ III. САМОСТІЙНА РОБОТА З ДИСЦИПЛІНИ

Тема № 1

Експериментальна психологія як наука. Сучасні дослідження експериментальної психології.

Мета. Сформувати знання про: основні передумови запровадження «експерименту» в психології; предмет «експериментальної психології», завдання «експериментальної психології»; експеримента та емпірія (емпірика); сучасні дослідження експериментальної психології.

Короткі відомості. Впровадження експерименту в психологію було зумовлено насамперед розвитком філософії, яка збагатила психологію методологічними принципами дослідження психіки, зокрема принципами детермінізму, розвитку, системності тощо. П. Фресс зауважує з цього приводу, що саме в межах філософії була висунута ідея виміру в психології. Важливе значення для розвитку експериментальної психології мали й досягнення в біології, зокрема еволюційне вчення Ч. Дарвіна, який у своїй праці «Походження видів» (1859), «Вираження емоцій у людини і тварин» (1872). Значний внесок у впровадження експерименту в дослідження психіки зробила психофізика (Г. Фехнер, 1860), фізіологічна оптика й акустика (Г. Гельмгольц, 1855–1866), фізіологія і, зокрема, нейрофізіологія. Перша в Україні експериментальна психологічна лабораторія відкрилася в 1885 р. при клініці нервових і душевних хвороб Харківського університету (під керівництвом психіатра і психолога П. Ковалевського). У 1896 році в Одесі було відкрито першу в Україні психологічну лабораторію професором М.М. Ланге. Експериментальна психологія – галузь психологічної науки, яка розкриває умови, закономірності та принципи експериментального дослідження психіки. При цьому експериментальна психологія розв'язує такі завдання: удосконалення експериментальних методик дослідження і застосування їх у різних галузях психологічної науки; розробка типології психологічного експерименту, визначення можливостей і обмежень кожного з типів експерименту, формулювання принципів їх організації, розробка критеріїв і стандартів, які визначають місце та функції різних типів експериментів у психологічно-му дослідженні; розробка і використання апаратури, спеціально призначеної для психологічних досліджень, яка відповідає сучасному рівню науково-технічного прогресу; визначення шляхів застосування досягнень психологічної науки в різних сферах суспільної практики, які спираються на наукові знання, здобуті в експериментальному дослідженні психічної реальності.

Матеріали. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с. Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи: Матеріали V Міжнародної науково-практичної

конференції, 24 жовтня 2019 р. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006» – 112 с.

Завдання для самостійної роботи.

Студентам необхідно підготувати презентацію (PowerPoint) обсягом не менш ніж 2 слайда по кожному з вказаних у меті понять (вцілому не менш 20 слайдів). Методики вивчення провідної сенсорної системи людини. Для практичної роботи з людьми дуже важливо визначення провідної сенсорної системи людини, так як це вказує на бажаний канал сприйняття інформації (зоровий, слуховий, кінестетичний), що має велике значення при визначенні індивідуальних методів і засобів подачі інформації в процесі спілкування (в тому числі терапевтичного), навчання, спільної діяльності, в сімейному взаємодії та ін. Для визначення провідної сенсорної системи застосовується методика «Ведучий орган почуттів», запропонована польськими психологами (переклад Єфремцевої).

Питання для самоконтролю.

1. Яке місце займає експеримент у системі емпіричних методів дослідження психіки?
2. Розвиток яких наук зумовив впровадження експерименту в психологію?
3. Які основні передумови запровадження «експерименту» в психології?
4. Підходи до розуміння предмету експериментальної психології.
5. Експеримент та емпірика що об'єднує ці терміни?

Тема № 2.

Історія становлення та розвитку експериментальної психології.

Мета. Сформувати знання про історію становлення та розвиток експериментального метода в психології та її предмету як системи всіх знань, отриманих на основі експериментального вивчення поведінки людини і тварин.

Короткі відомості. У 1879 р. Вундт створює першу в світі психологічну лабораторію. Роботи цієї лабораторії присвячені дослідженням зору, слуху, дотику, почуттю часу, швидкості реакції, процесам сприйняття, уваги. Лаври засновника психології та психологічного експериментування належать Вундту, хоча без діяльності таких учених, як Г. Вебер, Г. Гельмгольц, Г.Т. Фехнер, які зробили важливі відкриття, неможливо уявити виникнення психології, а В. Вундт не зміг би стати її основоположником як окремої самостійної науки. За Г. Фехнером теж назавжди залишиться звання батька експериментальної психології, оскільки його

відкриття відкрили дорогу для експериментальних досліджень. Можна сказати, що засновниками експериментальної психології були інші вчені (Г. Еббінгауз, Г. Вебер, Г. Гельмгольц, Г.Т. Фехнер та інші) а її творцем був В. Вундт. Він цілеспрямовано творив її як незалежну нову науку. Створювались методики, розроблялись прилади, виходили фундаментальні наукові праці, до проблеми наукового методу була прикута увага провідних інтелектуалів, дискусії щодо можливостей наукового методу в психології мали суспільний відгук. Настав час експериментальної психології.

Матеріали. 1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 21. 2021. 166 с. 2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с.

Завдання для самостійної роботи: студентам необхідно подати в хронологічній таблиці характеристику етапів становлення та розвитку експериментальної психології як науки .

Хід виконання.

Дата	Представники	Характеристика
І етап:		

Дослідження просторової уяви методом хронометрії розумових дій (за методикою Шепарда)». *Мета:* сформувати знання про пізнавальні процеси, а саме, проблема внутрішньої репрезентації інформації про просторові властивості об'єктів. *Матеріали:* Набір зображень 16 пар тривимірних об'єктів (рис.1); секундомір; форма протоколу. *Завдання:* Опрацюйте теоретичну частину та виконайте завдання. *Теоретична частина.* В центрі уваги психології пізнавальних процесів в останні два десятиліття перебуває проблема внутрішньої репрезентації інформації про просторові властивості об'єктів. Під *внутрішньою репрезентацією* в широкому сенсі розуміють зміст, структуру і організацію знань про світ. При цьому ключовим завданням є визначення типу і ступеня відповідності (або ізоморфізму) між уявленнями суб'єкта про об'єкти, внутрішніми для нього операціями, з однієї сторони, і реальністю зовнішнього світу – з іншої. Для з'ясування природи внутрішньої репрезентації часто використовують метод хронометрії розумових дій, заснований на припущенні, що про їх структуру можна судити за часом, необхідному для вирішення певної просторової задачі. Класичною серед робіт цього напрямку вважається методика, іменована методикою розумового обертання, запропонована в 1971 р. Шепардом і широко застосовується у різних модифікаціях. В роботі Шепарда випробуванням пропонувалося визначити тотожність чи відмінність за формою всередині кожної з декількох пар тривимірних об'єктів, зображених з урахуванням перспективи. Причому об'єкти в парах могли відрізнятися не тільки за формою, але і по їх орієнтації у просторі, відрізняючись поворотом або в площині рисунка, або в площині третього виміру. Лінійна залежність часу встановлення тотожності об'єктів випробуванням від кута їх повороту відносно один одного дозволила зробити висновок, що *завдання вирішується шляхом розумового обертання образу об'єкта для його зіставлення з еталоном.* Тому можна стверджувати, що внутрішній процес проходить покроково ті ж проміжні стадії, що і зовнішній, зберігаючи таким чином поелементне відповідність зовнішнього процесу ротації. *Хід виконання.* Студенти діляться на пари: випробуваний і експериментатор. Перед початком досвіду експериментатор повідомляє випробуваному інструкцію. Інструкція випробуваному: «Вам будуть пред'явлені пари зображень тривимірних об'єктів, по-різному розташованих у просторі. Ваше завдання – вирішити: один і той же об'єкт зображений на обох картинках чи різні об'єкти. Відповідайте "однакові" або "різні". Працюйте швидко і точно». Потім експериментатор показує випробуваному по черзі кожну пару картинок, реєструючи його відповідь і час рішення в протоколі. *Обробка результатів.* 1. Кожен випробуваний будує для себе графік залежності часу встановлення тотожності об'єктів від кута їх повороту один відносно одного, враховуючи тільки правильні рішення. 2. Порівняйте результати всіх

випробовуваних у групі і виявіть індивідуальні відмінності. Проаналізуйте причини відхилень від лінійної залежності, якщо такі є.

Висновок: _____

Питання до самоконтролю.

1. Роль експериментального дослідження психіки у здобутті наукових психологічних знань.
2. Чому перші експерименти з психології були проведені в межах
3. психофізіології?
4. Який внесок основних напрямів психологічної науки в становлення і розвиток експерименту в психології? Наведіть приклади.
5. Висвітліть особливості становлення і розвитку експериментального дослідження психіки у вітчизняній психології.
6. Назвіть основні тенденції розвитку сучасної вітчизняної експериментальної психології.

Тема № 3.

Метод і методологія. Класифікації методів психологічного дослідження.

Мета. Ознайомити студентів з емпіричними методами в психологічному дослідженні. Загальне уявлення про методологію науки. Наукове дослідження. Етапи наукового дослідження. Гіпотеза та її види.

Короткі відомості. Наука – це сфера людської діяльності, результатом якої є нове знання про дійсність, що відповідає критерію істинності (Д. С. Мілль (1806–1873). Вчений, дослідник – це професіонал, який будує свою діяльність за критерієм «істинність – брехливість». Всі наукові результати по мірі узагальненості можна розташувати на наступній шкалою: одиничний факт – емпіричне дослідження– модель– закономірність– закон– теорія. Метод - це шлях наукового дослідження або спосіб пізнання будь-якої реальності. Метод в єдності з предметом науки становить науковий підхід до досліджуваної реальності. Дослідницький метод конкретизується в дослідницьких методиках.

Методика відповідає конкретним цілям і завданням дослідження, містить в собі опис об'єкта і процедур вивчення, способів фіксації й обробки отриманих даних. Класифікація досліджень (за метою, за характером). Вимоги проведення експериментального дослідження. Етапи наукового дослідження. Гіпотези та їх види.

Матеріали. 1. Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006» 112 с.

2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с.

Завдання для самостійної роботи.

Вивчення та застосування вимірювальних шкал. Мета: сформувати знання про основні характеристики шкал та їх застосування в експериментальному дослідженні. Матеріали: 1. Інструкція роботи; 2. Книги: Матеріали. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с. Завдання: Опрацюйте теоретичну частину та виконайте практичні вправи. Теоретична частина. Психологічні змінні, за одиничним виключенням, не мають власних вимірювальних одиниць. Тому у більшості випадків значення психологічної ознаки визначається за допомогою спеціальних вимірювальних шкал. За С.Стівенсом (1951р.), існує 4 типи вимірювальних шкал: номінальна або шкала найменувань; порядкова або ординарна чи рангова шкала; інтервальна або шкала рівних інтервалів; шкала рівних відношень, чи шкала відношень. Вимірювання, які здійснюються за допомогою двох перших шкал, вважають якісними, а ті що здійснюються за допомогою двох останніх шкал – кількісними. Отже, застосування тих чи інших статистичних методів визначається тим, до якої статистичної шкали належить отриманий матеріал. Отримавши у відповідній шкалі масив експериментальних даних, психолог починає кінцеве оформлення результатів своєї роботи у вигляді таблиць, графіків, структурних схем (графів), діаграм та інших процедур, необхідних для отримання висновку свого експериментального дослідження. Практична частина. Для кожного із наведених нижче досліджень визначте, яка шкала вимірювання була застосована при вимірюванні характеристик поведінки.

1. Антон хоче в'ясувати, з яких предметів учні елітних шкіл і учні звичайних шкіл мають кращу успішність: точних, гуманітарних чи природничих.
2. Олена вирішила дослідити чи дійсно щурі, які вивчили один лабіринт, вивчать другий лабіринт швидше від ненавчених.
3. Катерина припускає, що діти оцінюють кольорові телевізійні програми вище, ніж чорно-білі, а у дорослих колір не впливає на оцінку.

4. Аліна стверджує, що соматотип змінюється з віком, а тому пропонує визначати соматотип в групі людей в 10, 15, 20 років за шкалою Шелдона.
5. Софія вивчає готовність людей допомагати оточуючим і вважає, що вона залежить від погоди – ймовірність надання допомоги в сонячний день вища, ніж у похмурий.
6. Костянтин хоче з'ясувати, котрий із п'яти нових сортів пива більше сподобається (тобто, оцінений як №1) постійним відвідувачам його бару.
7. Євгенія вивчає, як студенти оцінюють безпечні райони міста. Вона запропонувала студентам скласти картки з найменуванням районів міста в стопку так, щоб найбільш безпечні райони були зверху, а найбільш ризиковані – знизу.
8. Олексій вважає, що люди із синдромом нав'язливих станів зроблять менше помилок в написанні звітів по стандарту АРА (американська психол. асоціація), ніж здорові люди.

Шкала	Дослідження

Висновок:

Вправа №1. В групі з 2 осіб поетапно розкрити схему наукового дослідження, що проводив магістрант чи аспірант спеціальності «Психологія», використовуючи матеріали, які відображені в авторефераті. Приклад:

Автор наукового дослідження: Козаченко Ольга

Постановка наукової проблеми:

- формулювання теми дослідження: «Психолого–педагогічні способи пониження емоційної напруженості у першокурсників ВНЗ»;
- формулювання загальної гіпотези. Гіпотеза дослідження – пропонується корекційна програма, що охоплює систему позааудиторних занять, спрямованих на розвиток адекватної самооцінки та навчання методам самоконтролю, сприяє пониженню емоційної напруженості у першокурсників.

- визначення об'єкта та предмета дослідження. Об'єкт дослідження – емоційна напруженість осіб юнацького віку. Предмет дослідження – психологопедагогічні способи корекції емоційної напруженості у першокурсників ВНЗ.
- формулювання загальної мети дослідження. Мета дослідження – виявлення особливостей емоційної напруженості у першокурсників ВНЗ та теоретичне обґрунтування, розробка й апробування комплексної програми її корекції.

Вправа №2. Пропонується текст із описом експериментального дослідження. Необхідно сформулювати 3 види гіпотез:

- 1) теоретичну,
- 2) експериментальну (основну, контргіпотезу, гіпотезу про відсутність впливу),
- 3) статистичну (H_0 та H_t).

Вправа №3. Студенти поділяються на групи по 4-5 осіб. Використовуються набори карток зі змінними (по 10 карток кожної групи). Кожна група випадково вибирає з набору кілька карток зі змінними.

1 етап: з набору карток складаються пари, які можуть, імовірно бути пов'язані, і являти собою залежну та незалежну змінні. Пари виписуються на чистий аркуш паперу із зазначенням того, яка змінна є незалежною, а яка – залежною.

2 етап: лист із записами передається іншій групі, яка складає та прописує всі види гіпотез, вибирає схему і продумує технологію експерименту.

3 етап: «розробники» представляють короткий план експерименту «замовникам», які оцінюють грамотність формулювання гіпотез та обґрунтованість схеми експерименту.

Висновок: _____

Примітка: кожна пара (по 2 осіб) обравши дослідницьку роботу аспіранта, скачує і роздруковує автореферат (9,5 розмір шрифту), вклеює в лабор. зошит та опрацьовує матеріал.

Питання для самоконтролю.

1. Дати визначення термінам «наука», «дослідник».
2. Запишіть та дайте пояснення (з прикладами) яким чином наукові результати по мірі узагальненості можна розташувати?
3. Метод та науковий підхід, дайте пояснення та наведіть приклади.

4. Висвітліть які класифікації наукових досліджень ви знаєте.
5. Назвіть основні етапи наукового дослідження.
6. Гіпотези та їх види.

Тема № 4.

Метод спостереження в психології.

Анкетування.

Мета. Сформувати знання про спостереження як про метод цілеспрямованого пізнання людини та сприяти розвитку спостережливості як професійної якості.

Короткі відомості. Одним із основних методів психологічних досліджень є спостереження. Воно відрізняється від життєвого спостереження тим, що дослідник спеціально планує систематичне і цілеспрямоване сприйняття психічного явища з метою пояснення його логічної природи. Важливого значення воно набуває в діагностуванні дітей як найскладнішої категорії досліджуваних. Спостереження — метод вивчення психічних особливостей індивідів на основі цілеспрямованої фіксації проявів їх поведінки з метою аналізу, тлумачення і застосування для практичних потреб. Предмет та об'єкт спостереження. Види спостереження. Основні властивості наукового спостереження. Переваги і недоліки методу спостереження.

Матеріали. 1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 21. 2021. 166 с. 2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с.

Завдання для самостійної роботи. Виконати вправи та тест на дослідження власної спостережливості.

Вправа 1. На основі цього висновку визначте: а) що було об'єктом спостереження? б) яка мета спостереження? в) при яких обставинах велося спостереження?

На основі тривалих спостережень за спортсменами професор А. Ц. Пуні прийшов до наступних висновків: Сильне передстартове збудження поряд з м'язовою скутістю може супроводжуватися загальним руховим збудженням, найчастіше зреалізований у підвищенні звичного темпу рухів і мови. Спортсмен метушиться, безпричинно поспішає, хоча і робить все заздалегідь, без всяких підстав боїться запізнитися до старту.

Для оволодіння самостійним контролем за темпом рухів і мови існують різноманітні вправи, загальні принципи яких полягають у наступному: 1) тренувати

плавність і повільність рухів; 2) чергувати в тренуванні швидкий і повільний, плавний і різкий темп; 3) організувати життя так, щоб обставини не змушували поспішати.

Вправа 2. Визначте вид спостереження.

Приклад. У 60–ті роки ХХ ст. Джейн Гудолл вивчала особливості життя диких шимпанзе. В процесі досліджень спостерігач зазвичай тихо сиділа у чагарниках, поки об'єкти, звикнувши до неї, не переставали звертати уваги на дивну глядачку і не поверталися до нормального способу дій. При цьому в кількох випадках були зафіксовані на плівку епізоди, які свідчать про те, що шимпанзе використовують і навіть виготовляють знаряддя праці. Зокрема, очистивши від листя прутик, вони повільно опускали «вудку» всередину термітника. Комах, що вчепилися в чужорідний предмет, витягали наверх і поїдали хитромудрі ловці... .

1. За позицією спостерігача –

2. _____

3. _____

4. _____

Вправа 3. ТЕСТ «Чи спостережливі Ви?»

Інструкція : прочитайте запитання і виберіть один з варіантів відповіді.

1. Ви заходите в іншу установу:

- а) звертаєте увагу на розміщення столів і стільців;
- б) звертаєте увагу на точне розміщення предметів;
- в) розглядаєте розміщені на стінах предмети.

2. Зустрічаючись з людиною, Ви:

- а) дивитесь їй в обличчя;
- б) непомітно оглядаєте її з ніг до голови;
- в) звертаєте увагу лише на окремі частини обличчя (очі, ніс...).

3. Що Ви запам'ятовуєте і відчуваєте, перебуваючи на природі?

- а) кольори;
- б) небо;
- в) почуття радості чи смутку, що охоплювало Вас тоді?

4. Прокинувшись зранку від сну, Ви:
 - а) відразу згадуєте, що слід сьогодні зробити;
 - б) згадуєте, що наснилося;
 - в) обмірковуєте те, що відбулося вчора.
5. Потрапляючи у громадський транспорт, Ви:
 - а) проходите вперед, не дивлячись ні на кого;
 - б) розглядаєте тих, хто сидить поряд;
 - в) обмінюєтесь словами з тим, хто стоїть поряд.
6. На вулиці Ви:
 - а) спостерігаєте за транспортом;
 - б) дивитесь на фасади будинків;
 - в) спостерігаєте за перехожими.
7. Коли Ви розглядаєте вітрини, то:
 - а) цікавитесь лише тим, що може Вам знадобитися;
 - б) розглядаєте те, що Вам у даний момент не потрібно;
 - в) кілька разів розглядаєте кожен предмет.
8. Якщо Вам у будинку необхідно щось знайти, то Ви:
 - а) зосереджуєтесь на тому місці, де, як Ви передбачаєте, могли залишити цей предмет; б) шукаєте всюди;
 - в) просите інших допомогти Вам.
9. Розглядаючи старі групові фотографії Ваших близьких, Ви:
 - а) хвилюєтесь;
 - б) Вам стає смішно;
 - в) Ви намагаєтесь упізнати тих, хто є на фотографії.
10. Уявіть, що Вам пропонують зіграти у невідому азартну гру, Ви:
 - а) пробуєте навчитись грати;
 - б) спочатку погоджуєтесь, а потім відмовляєтесь;
 - в) взагалі не граєте.
11. Ви на когось чекаєте в парку і:
 - а) спостерігаєте за тим, хто поряд з Вами;
 - б) читаєте газету;
 - в) про щось думаєте.
12. У зоряну ніч Ви:
 - а) розглядаєте сузір'я;
 - б) бездумно дивитесь на небо;
 - в) взагалі на небо не дивитесь.
13. Читаючи книгу, Ви:

- а) позначаєте олівцем те місце, до якого Ви дочитали;
- б) залишаєте закладку;
- в) довіряєте своїй пам'яті.

14. Про своїх сусідів Ви пам'ятаєте:

- а) їхнє ім'я та по батькові;
- б) їхню зовнішність;
- в) ні те, ні інше.

15. Побачивши сервірований стіл, Ви:

- а) захоплюєтесь його вишуканістю;
- б) перевіряєте, чи все є на своєму місці;
- в) дивитесь, чи всі крісла розставлені так, як потрібно.

Ключ: Підрахуйте бали відповідно до таблиці і визначте їхню суму.

№ запитання		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Варіанти відповіді	а	3	5	10	10	3	5	3	10	5	10	10	10	10	10	3
	б	10	10	5	3	5	3	5	5	3	5	5	5	5	5	10
	в	5	3	3	5	10	10	10	3	10	3	3	3	3	3	5

Опрацювання даних.

Інтерпретація:

150–100 балів. Безперечно, Ви надзвичайно спостережливі. Разом із тим Ви здатні аналізувати себе, свої вчинки. Ви в змозі з великою точністю оцінити іншу людину. 99–75 балів. У Вас досить розвинена спостережливність, але все ж, даючи оцінку, Ви іноді виявляєте упередженість. І це Вам заважає у точній і адекватній оцінці подій.

74–45 балів. Вас не дуже цікавить те, що приховується за зовнішністю, манерою поведінки, хоча, під час спілкування у Вас не виникає яких–небудь серйозних психологічних проблем, пов'язаних із упередженістю.

Менше 45 балів. Ви абсолютно не цікавитеся думками тих, хто поруч із Вами, бо надто зайняті, Вам ніколи аналізувати навіть власні вчинки, не говорячи про чужі. Те, що відбувається навколо, не привертає Вашої уваги.

Висновок: _____

Питання для самоконтролю.

1. Які види спостережень залежно від мети дослідження Ви знаєте?
2. Які розрізняють за характером взаємодії з об'єктом спостережень?
3. Назвіть ще декілька класифікацій спостережень.
4. Недоліки та переваги методу спостереження.
5. Об'єктивності та ефективності методу спостереження сприяє дотримання яких правил?
6. Анкетування як різновид письмового опитувального діагностичного методу.

Тема № 5

Метод інтерв'ю в психологічному дослідженні. Бесіда, як метод в психологічних пошуках. Тестування в психологічних дослідженнях.

Мета. Сформувані знання про: інтерв'ювання як різновид усного опитувального діагностичного методу; класифікації та види інтерв'ю; послідовність проведення інтерв'ю; телефонне опитування як різновид інтерв'ю; загальна характеристика і види бесіди; опитування.

Короткі відомості. Інтерв'ю (англ. interview — зустріч) — метод отримання соціально-психологічної Інформації у процесі усного безпосереднього спілкування, який передбачає реєстрацію та аналіз відповідей на питання, вивчення особливостей невербальної поведінки опитуваних. Особу, як а є джерелом інформації в опитуванні, називають респондентом (опитуваним), а ту, як а опитує, — інтерв'юером. Види та класифікації інтерв'ю: за частотою проведення інтерв'ю (одноразове і багаторазове), за метою дослідження (дослідницьке, діагностичне, клінічне), за формою спілкування (вільне інтерв'ю, стандартизоване, напівстандартизоване), залежно від тривалості інтерв'ю (глибинне — клінічне, тривале, інтенсивне), терапевтичне, фокусоване (короткочасне)), з огляду на поведінку інтерв'юера («м'яке» - інтерв'юер прагне досягти довіри опитуваного, демонструє повагу до нього, «жорстке» (інтерв'юер поводить зухвало, демонструючи швидше техніку допиту)), залежно від способу спілкування інтерв'юера та респондента (особисте, опосередковане).

Матеріали. 1. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 21. 2021. 166 с. 2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с.

Завдання для самостійної роботи. «Моделювання студентами власних інтерв'ю». Мета: сформувати вміння створення проекту інтерв'ю та його аналіз. Матеріали: конспект лекцій; Копець Л. Класичні експерименти в психології : навч. Посібник. К. : «Києво–Могилянська академія», 2020. 283 с. Процедура написання: Опишіть ймовірне інтерв'ю, в якому має бути: 1) мета дослідження; 2) список запитань до респондента; 3) можливі неправдиві відповіді, та чим вони можуть бути спричинені.

Питання для самоконтролю.

1. Розкрийте сутність інтерв'ювання як різновиду усного опитувального діагностичного методу.
2. Які класифікації та види інтерв'ю Ви знаєте?
3. Вкажіть послідовність проведення інтерв'ю.
4. Які особливості телефонного опитування як різновиду інтерв'ювання?
5. Загальна характеристика і види бесіди.
6. Розкрийте сутність опитування.

Змістовий модуль 2. Експеримент як метод психологічного дослідження.

Тема № 6.

Експеримент у системі методів наукового дослідження.

Мета. Сформувати знання про місце експерименту в дослідженні психічної реальності. Сутність експериментального методу. Експериментальний процес. Основне завдання психологічних експериментів.

Короткі відомості. Психологічний експеримент — проведений у спеціальних умовах дослід для отримання нових наукових знань за допомогою цілеспрямованого втручання дослідника в життєдіяльність досліджуваного. В експерименті виокремлюють три основні види змінних: незалежну, залежну і додаткову (зовнішню). Основне завдання психологічних експериментів полягає у встановленні наявності зв'язку $R = f(S, P)$ і, по можливості, виду функції f (існують різні види зв'язку: причинно-наслідковий, функціональний, кореляційний тощо), у цьому випадку R — реакція досліджуваного, S — ситуація, а P — особистість досліджуваного, психіка, або «внутрішні процеси». Процедура експерименту полягає в спрямованому створенні або доборі таких умов, що забезпечують надійне виокремлення досліджуваного фактора, і в реєстрації змін, пов'язаних із його

впливом. Найчастіше в психолого-педагогічних експериментах мають справу з експериментальною і контрольною групами. Впливу досліджуваного фактора зазнає лише експериментальна група.

Матеріали. 1. Важинський С.Е., Щербак Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. /С. Е. Важинський, Т.І. Щербак. Суми: Сум ДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с. 2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с.

Завдання для самостійної роботи. «Критерії оцінки якості психологічного експерименту». *Мета:* сформулювати вміння здійснювати критичний аналіз психологічних експериментів. *Завдання:* ознайомтеся з прикладами експериментів; виявіть допущені помилки; конкретизуйте дані помилки; запропонуйте способи їх вирішення. Опис експериментів. Експеримент № 1: Студент–психолог вирішив перевірити гіпотезу: високий рівень дратівливості в більшій мірі сприяє розв’язанню простої задачі та в меншій мірі сприяє розв’язанню складної задачі. 18 осіб (3 чоловіків та 15 жінок), що мали високий рівень дратівливості, та 31 особи (12 чоловіків та 19 жінок), що мали низький рівень дратівливості, отримали по 5 простих задач. Реєструвався час, який був необхідний для їх розв’язання. Група з високим рівнем дратівливості розв’язала задачі швидше, ніж інша група. Дослідник зробив висновок, що гіпотеза підтвердилась.

Помилки: _____

Способи їх вирішення: _____

Експеримент № 2: Студент–психолог вирішив показати в експериментальному дослідженні, що наявність перешкоди призводить до агресивної поведінки. Піддослідні (молоді чоловіки – 45 осіб) були розподілені на 2 групи. Для кожної групи була створена одна з двох ситуацій:

- Пропонувалось розв’язати задачу, яка в дійсності не мала розв’язання. Поруч знаходився інший студент (помічник експериментатора).
- Пропонувалось розв’язати задачу, що має розв’язання. Але інший студент (помічник експериментатора) намагався заважати піддослідному під час розв’язання задачі.

Після цього кожному піддослідному пропонувалось зіграти роль вчителя для другого студента (помічника експериментатора), якому пропонувалось розв’язати 4 задачі. Вчитель повинен був винагороджувати учня оцінкою за 5–бальною шкалою за правильне виконання завдання та карати його, даючи штраф від 1 до 7 балів. В основному учасники експериментів, що пройшли через ситуацію № 2 штрафували –учня більше, ніж ті, що пройшли через ситуацію № 1.

Помилки: _____

Способи їх вирішення: _____

Висновок: _____

Питання для самоконтролю.

1. Яке місце експерименту в дослідженні психічної реальності?
2. Розкрийте сутність експериментального методу.
3. У чому полягає основне завдання психологічних експериментів?
4. Що собою уявляє експериментальний процес?

Тема № 7.

Види експериментальних досліджень. Багаторівневий та багатofакторний експеримент.

Мета. Сформувати знання про види експериментальних досліджень. Відмінність лабораторного експерименту від природного експерименту. Сутнісний зміст формувального та оперативного експерименту. Переваги та проблеми експериментального дослідження психіки.

Короткі відомості. З огляду на мету експерименту розрізняють кілька його видів. Якщо досліджувана сфера відносно невідома і система гіпотез відсутня, то ідеться про пілотажний експеримент, результати якого можуть допомогти уточнити напрям подальшого аналізу. Коли є дві конкуруючі гіпотези й експеримент дає змогу обрати одну з них — про вирішальний. Контрольний експеримент здійснюють із метою перевірки певних залежностей. Особливу категорію психологічних експериментів утворюють формувальні, або навчальні, експерименти, що дають змогу спрямовано впливати на особливості прояву та розвиток таких психічних процесів, як сприймання, увага, пам'ять, мислення. Лабораторний експеримент — науковий експеримент, який здійснюється в спеціально обладнаному приміщенні за допомогою приладів та устаткування, які дають змогу реєструвати перебіг експерименту та його результати. Природний експеримент — науковий експеримент, який здійснюють у звичних для досліджуваного умовах життєдіяльності, не інформуючи його про проведення експерименту, але за цілеспрямованого впливу на його поведінку та правильної

реєстрації визначених психологічних характеристик за відповідними критеріями. Формувальний експеримент — метод відстеження змін психіки дитини в процесі активного впливу дослідника на досліджуваного; експериментально-генетичний метод дослідження психічного розвитку. Основу формувального експерименту становить експериментально-генетичний метод дослідження психічного розвитку, розроблений російським психологом Левом Виготським. Експериментальне навчання — метод дослідження, спрямований на вивчення психологічних особливостей і механізмів розвитку дітей, розроблення оптимальних шляхів навчально-виховної роботи через активне залучення дитини до організованої вчителем-вихователем діяльності та надання допомоги учням у навчально-виховному процесі. Оперативний експеримент — метод, що полягає у штучному створенні умов для сприяння прояву намірів певної особи та спостереження за її поведінкою.

Матеріали. 1. Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Організація та методологія наукових досліджень» для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії) Харків:2019. 40 с. 2. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с.

Завдання для самостійної роботи. «Визначення незалежної та залежної змінних як основних характеристик психологічного експерименту». *Мета:* сформулювати вміння операційно визначати незалежну та залежну змінні психологічних експериментів. *Завдання:* Проаналізуйте експеримент та дайте письмову відповідь на запитання: 1. Як була сформульована гіпотеза дослідження? 2. Що виступало в ролі незалежної змінної? Скільки вона має рівнів? 3. Що виступало в ролі залежної змінної? 4. Як вимірювалась залежна змінна?

Експеримент Е. Лофтус (E. Loftus, 1975) з серії експериментів «Наші пригадування».

Опис експерименту:

Більшість досліджень Е. Лофтус в області пам'яті пов'язані з судовими свідченнями свідків.

Дослідження Е. Лофтус продемонстрували, що при відтворенні пам'ять використовує нову та вже існуючу інформацію для заповнення прогалин у наших пригадуваннях. Пригадування є нестійкі та можуть змінюватись з часом.

Е Лофтус прагнула показати, що словесне формулювання питань, що задаються свідкам, може змінювати їх пригадування про події, коли їм задають інші питання про ці ж події через деякий час.

150 студентів невеликими групами дивились фільм про автомобільну аварію, в якій зіштовхнулись послідовно одна за одною 5 машин. Катастрофа трапилась тому, що водій машини А ігнорував стоп-сигнал та виїхав на

пожвавлену дорогу. Сама подія тривала всього 4 секунди, а весь фільм йшов менше 1 хвилини.

Після перегляду фільму досліджуваним роздали опитувальні листи, що містили 10 питань.

У половини досліджуваних першим стояло питання: –Наскільки швидко рухалась машина А, коли вона проїжджала стоп–сигнал?

У другої половини піддослідних перше питання було таке: –Як швидко їхала машина А, коли вона повернула направо?

Інші питання практично не представляли інтересу для дослідника, за винятком останнього. Воно було однаковим для обох груп: –Ви бачили стопсигнал для машини А?

В групі, якій першим було задане питання із згадуванням стоп–сигналу, 53 % відповіли, що бачили його. В той же час в групі, де першим було питання про правий поворот, тільки 35 % сказали, що бачили стоп–сигнал.

Відмінності були статистично значимими.

Хід виконання.

Висновок:

Питання для самоконтролю.

1. Поясніть, що таке експеримент?
2. Які різновиди експерименту ви знаєте, їх специфіка?
3. У чому полягають переваги експерименту як методу психології порівняно із спостереженням?
4. Розкрийте поняття контрольного експерименту.
5. Які відмінності між лабораторним та природним експериментом?
6. Що становить основу формуального експерименту?

Тема № 8.

Планування експериментального дослідження. Експериментальні плани.

Мета. Сформувати знання про планування експериментального дослідження.

Експериментальні плани.

Короткі відомості. Планування експерименту — процедура вибору числа та умов проведення дослідів, необхідних та достатніх для вирішення задачі досліджень із заданою точністю. Розрізняють два підходи планування експерименту: класичний, при якому по черзі змінюється кожен фактор до визначення часткового максимуму при постійних значеннях інших факторів, статистичний, де одночасно змінюють багато факторів. При цьому суттєвим є: мінімізація числа дослідів; одночасне варіювання всіма параметрами; використання математичного апарата, який формалізує дії експериментатора; вибір чіткої стратегії, що дозволяє ухвалювати обґрунтовані рішення після кожної серії експериментів. Загалом розрізняють такі експериментальні плани: дисперсійного аналізу; відбору суттєвих факторів; багатофакторного аналізу; отримання поверхні відгуку; динамічних задач планування; вивчення механізмів явищ; побудови діаграм «склад — властивість», побудови діаграм «склад — стан». Для врахування зазначених аспектів під час проведення експерименту розробляють його план, що залежно від складової дослідження може бути традиційним або факторним. За традиційного планування змінюється лише одна незалежна змінна, за факторного — декілька. Перевагою факторного плану є можливість оцінювання взаємодії факторів — зміни характеру впливу однієї зі змінних залежно від значення іншої. Для статистичного оброблення результатів експерименту в цьому разі застосовують дисперсійний аналіз (Р. Фішер).

Матеріали. 1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с. 2. Важинський С.Е., Щербак. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. 3. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 21. 2021. 166 с.

Завдання для самостійної роботи.

Вправа №1. Робота проводиться у парах чи трійках. Використовується набір карток із факторами, що порушують внутрішню валідність експерименту. З набору випадково вибирається одна картка. Слід оцінити, чи небезпечний цей фактор для експерименту, наведеного в текстовому описі. Якщо така небезпека існує, треба позначити конкретну побічну змінну, у якій відбивається обраний чинник, і сформулювати конкуруючу гіпотезу. Якщо даний фактор не є загрозою порушення внутрішньої валідності, необхідно обґрунтувати це та відкласти картку убік. Потім слід вибрати з набору нову картку, і процедура повторюється.

Вправа №2. Робота проводиться у парах чи трійках. Пропонується текстовий опис експерименту та 2 фактори, здатні порушити його внутрішню валідність. Необхідно визначити, який із двох факторів більш небезпечний для цього експерименту.

Вправа №3. Робота проводиться у парах чи трійках. Використовується набір карток із побічними змінними. З набору випадково вибирається одна картка. Завдання полягає в тому, щоб:

- Визначити, в ролі якого фактора, що порушує внутрішню валідність (або декількох факторів), може виступати дана побічна змінна;
- Змодельовати експериментальну ситуацію, коли зазначений фактор може викликати: а) ненадійність; б) систематичне змішання.

Вправа №4. Пропонуються текстовий опис експерименту, основна експериментальна гіпотеза та кілька «конкуруючих». Необхідна основна експериментальна гіпотеза і кілька «конкуруючих», проаналізувати конкуруючі гіпотези і виділити ті, проти яких експеримент справді «не захищений».

Вправа №5. «Модельовання студентами власних психологічних експериментів». *Мета:* сформувати вміння створення проекту експериментального дослідження та його аналіз. *Матеріали:* конспект лекцій; Копець Л. Класичні експерименти в психології: навч. Посібник. К.: «Києво–Могилянська академія», 2020. 283 с. *Процедура написання:* Опишіть ймовірний експеримент, в якому має бути: 1) сформульована гіпотеза дослідження; 2) незалежна змінна; 3) залежна змінна; 4) емпіричні методи; 5) вибірка; 6) можливі артефакти. Вкажіть до якої предметної сфери належить дослідження.

Питання для самоконтролю.

1. Поясніть сутність програми проведення експериментального дослідження.
2. Які труднощі виникають у процесі експериментального дослідження психіки?
3. Проаналізуйте наявний зв'язок між об'єктом та предметом дослідження.

Тема № 9.

Організація та проведення експериментального дослідження.

Процедурні аспекти експерименту.

Мета. Сформувати знання про підготовчий етап експерименту в психології. Теоретичний етап дослідження. Експериментальний етап дослідження. Інтерпретаційний етап експериментального дослідження. Основні способи вимірювань. Вимірювальні прилади.

Короткі відомості. Для проведення будь-якого виду експерименту необхідно попередньо спланувати та виконати таке: розробити гіпотезу, яка підлягає перевірці, та методику експериментальних робіт; визначити способи і

прийоми впливу на об'єкт дослідження; забезпечити умови для виконання експериментальних робіт; розробити шляхи і прийоми фіксування ходу і результатів експерименту; підготувати засоби експерименту (прилади, установки, моделі тощо); забезпечити експеримент необхідним обслуговуванням. Особливе значення має правильне розроблення методики експерименту. Методика – це сукупність обдуманих і фізичних операцій, які розміщені у визначеній послідовності для досягнення поставленої мети дослідження. Перед кожним експериментом складається його план (програма виконання), який включає такі етапи: мету, завдання та обґрунтування об'єму експерименту; вибір змінних факторів; визначення кількості дослідів та послідовності зміни факторів; вибір кроку зміни факторів, визначення інтервалів між майбутніми експериментальними точками; обґрунтування вибору засобів для вимірювання; опис проведення експерименту; обґрунтування вибору способів оброблення та аналізу результатів експерименту. Необхідно виділити декілька основних способів вимірювань. Спосіб безпосередньої оцінки – відповідає визначенню величини безпосередньо за відліковим пристроєм вимірювального приладу прямої дії. Спосіб порівняння – передбачає необхідну вимірювальну величину порівнювати з величиною, що є мірою. Спосіб протиставлення – здійснюється шляхом порівняння з мірою, тобто вимірювана величина і величина, що є мірою, одночасно діють на пристрій, за допомогою якого встановлюється співвідношення між цими величинами. Диференційний спосіб – полягає в тому, що на вимірний пристрій діє різниця виміряної та відомої величини, яка є мірою. Нульовий спосіб – полягає у доведенні результату ефективної дії величини на пристрій до нуля. Спосіб заміщення – передбачає заміну вимірюваної величини відомою величиною з відновлюваною мірою. Спосіб збігу полягає в тому, що різниця між заданою величиною і величиною, яка є мірою, визначається шляхом збігу відміток шкал або періодичних сигналів. Вимірювальні прилади та пристрої. Вимірювальним приладом називають засіб вимірювання, призначений для отримання певної інформації про величину, що вивчається, у зручній для експериментатора формі.

Матеріали. 1. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія. К.: Центр учбової літ-ри, 2021. 360 с. 2. Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 24 жовтня 2019 р. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006» – 112 с. 3. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 21. 2021. 166 с.

Завдання для самостійної роботи.

Вправа №1. Пропонується текст із описом експериментального дослідження. Необхідно описати популяцію, на яку розрахований експеримент, та визначити вимоги до репрезентативної вибірки (якісні та кількісні).

Вправа №2. Пропонується текст із описом експериментального дослідження. Необхідно описати додаткові змінні та можливість їх наближення до реальних.

Вправа №3. Пропонується текст із описом свідомо внутрішньо невалідного експериментального дослідження. Необхідно виділити побічну змінну та сформулювати конкуруючу гіпотезу.

Вправа №4. Пропонується текст із описом експериментального дослідження. Необхідно на його основі описати 3 види бездоганного експерименту (ідеальний, нескінченний та експеримент повної відповідності).

Вправа №5. Вимірювання абсолютної слухової чутливості людини (зняття кривої чутності). Тема завдання. Визначення порогів чутності, вимір аудіограми (побудова кривої чутності) за допомогою однієї з класичних психофізичних методик - «методу установки». Обсяг функції звукового аналізатора і аудіометрія. Функція звукового аналізатора полягає в сприйнятті і розрізненні громадного різноманітності звуків, з якими зустрічається людина в різних умовах життя. Аудіометрія - визначення абсолютних порогів чутності. Воно може здійснюватися за чистим тоном (як в даному завданні) і позвуків мови. Аудіометрія по чистим тонам характеризує лише одну зі сторін функції звукового аналізатора - його абсолютну чутливість. Вимірювання порогів чутності в даній роботі проводиться з використанням аудіометра Adults.

Питання для самоконтролю.

1. Етапи проведення експериментального дослідження.
2. Проаналізуйте, які етичні проблеми виникають у експериментальних дослідженнях?
3. Розкрийте основні способи вимірювань.
4. Вимірювальні прилади.

РОЗДІЛ IV. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Критерії оцінювання за різними видами работ

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні завдання	0 балів	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичне завдання за умови сторонньої допомоги.
	1 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконане завдання у цілому відповідає вимогам, хоча має незначні огріхи.
	2 бали	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичне завдання. Не припускається помилок при його виконанні. Здобувач виступає експертом практичного завдання, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0 бал	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; не виявляє здатність елементарно висловлювати думку; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.
	1 бал	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами.
	2 бали	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у

		нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацію у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Лабораторна робота	0	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; Зрозуміє інструкцію до завдання, але не завжди володіє умінням використовувати обладнання дозавдання, потребує допомоги викладача.
	1	Здобувач вільно, самостійно та аргументовано оперує теоретичним матеріалом під час виконання лабораторних завдань, самостійно опрацьовує всі види завдань. Не припускає помилок при виконанні завдань.
Письмове завдання	0	Завдання не виконано.
	1 бал	Завдання виконано. Здобувач надав правильну відповідь.
Індивідуальне навчально–дослідне завдання (доповідь)	0	Завдання не виконано.
	1–2 бали	Зміст доповіді носить поверховий характер, висловлювання за змістом і формою не відповідають вимогам, які висуваються до доповіді.
	3–4 бали	Здобувач демонструє неглибокі знання по темі доповіді, висловлення характеризуються стандартними фразами, без власних роздумів.
	5–6 балів	Здобувач виконав завдання. Доповідь відповідає заявленій темі. В доповіді присутні суттєві недоліки.
	7–8 балів	Здобувач представив доповідь логічно, послідовно, зробив власні висновки з ґрунтовними доказами та представив глибокий аналіз порушених питань. Доповідь у цілому відповідає вимогам, хоча має незначні огріхи.
	9–10 балів	Здобувач представив доповідь розгорнуто, творчо, зробив власні висновки з ґрунтовними доказами та представив глибокий аналіз порушених питань.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Для навчальної дисципліни «Експериментальна психологія» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі тестового екзамену, на який відводиться 20 балів. Здобувач може скласти екзамен, якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

Бали	Критерії
0 балів	Здобувач не відповідає на запитання.
1-5 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; використовує елементарні прийоми виконання практичного завдання.
6-10 балів	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; виконує частину практичного завдання.
11-15 балів	Здобувач надає відповіді на запитання в цілому правильні, але здобувач припускається помилок у визначеннях. Здобувач робить власні висновки, наводить приклади практичного використання; виконує практичне завдання з незначними огріхами.
16-20 балів	Здобувач надає відповіді на запитання повні, обґрунтовані, логічно побудовані, з прикладами практичного використання; відповідаючи, здобувач розмірковує, робить власні висновки виконує правильно практичне завдання.

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90 – 100 А)	Студент володіє здатністю до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, понятійним апаратом експериментальної психології для пошуку нової наукової інформації для пояснення отриманих даних в ході експериментального дослідження. Ретельно та відповідально готується до практичних занять, використовує для підготовки різноманітні інформаційні джерела, вміло аналізує та узагальнює їх, робить правильні висновки. Якісно та творчо виконує всі основні та додаткові навчальні завдання, готов до проведення експериментальних досліджень згідно відповідності до плану та програми. При відповідях демонструє знання історії розвитку експериментального методу в психології. Матеріал викладає логічно, послідовно, без помилок, з проявленням здатності диференціювати, інтегрувати знання, з'ясовувати

	спеціальні терміни методологічного забезпечення психологічних досліджень, наводить якісні приклади. Аналізує інформаційні джерела. Успішно працює в команді над груповим проектами. Виявляє зацікавленість та ініціативність у вивченні матеріалу курсу експериментальної психології. Демонструє схильність до дослідницької діяльності в області моніторингу, аналізу та відбіру інформації щодо критеріїв оцінювання валідності досліджень. Здатен приймати обґрунтовані рішення.
Добре (82-89 B)	Студент володіє переважною частиною навчального матеріалу, розбирається в теоретичних та практичних питаннях проведення експериментальних досліджень. Якісно виконує більшість навчальних завдань, ретельно готується до практичних занять з використанням презентацій по темі. Знає та оперує категоріально-понятійним апаратом експериментальної психології. При відповідях розкриває зміст особливостей методологічного забезпечення психологічних досліджень, визначає їх сутність. Але часто відповіді потребують доробки, відсутнє узагальнення відповіді, наявні помилки, не пояснюються деякі психологічні терміни. Студент здатний диференціювати, інтегрувати знання. Проявляє ініціативність та зацікавленість у навчанні методам дослідження в психології.
Добре (74-81 C)	Студент володіє навчальним матеріалом методологічного забезпечення психологічних досліджень. Знає основні підходи до організації психологічного експерименту, що склалися в різних психологічних школах. Виконує більшість навчальних завдань, однак висновки потребують подальшого осмислення та відповідності до подальшої практичної роботи. Здобувач невпевнений у власних висновках. Здатен робити пошук, аналіз та узагальнення інформації щодо підходів до організації психологічного експерименту, що склалися в різних психологічних школах з різних джерел.
Задовільно (64-73 D)	Студент володіє навчальним матеріалом по основним типам досліджень в психології або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях. Не здатен приймати обґрунтовані рішення. Не виявляє творчості у навчальних завданнях, нестандартні ситуації викликають значні труднощі; здебільшого не має власної позиції. Не вміє працювати в команді. Має суттєві труднощі з пошуком, аналізом та відтворенням інформації з різних джерел щодо вибору типу дослідження чи пошуку відмінностей (переваг і недоліків) психологічних досліджень.
Задовільно (60-63 E)	Студент має епізодичні знання з більшості тем курсу експериментальної психології. Усні відповіді неповні, неточні, неаргументовані, припускається значних помилок у

	визначеннях. Пасивний у виконанні навчальних завдань, нестандартні ситуації викликають значні труднощі; здебільшого не має власної позиції. Не вміє працювати в команді, поводить себе агресивно відносно інших студентів під час виконання групових завдань. Не вміє здійснювати самостійний пошук необхідної інформації, зокрема й електронної, її аналіз викликає значні труднощі.
Незадовільно (35-59 FX)	Студент не володіє навчальним матеріалом, не має знань з основ змістовного і формального планування експериментів. Переважна більшість навчальних завдань не виконано або виконано на незадовільно. Студент виявляє конфліктність під час роботи в команді, не вміє вирішувати нестандартні ситуації, не має власної позиції, не має мотивації до навчальної діяльності. Відсутні навички пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел. Не вміє правильно застосовувати наявну інформацію з основних типів психологічних досліджень.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Наукове дослідження, його принцип і структура. Наука – особливий вид діяльності людей. Наукова теорія і її структура. Формування наукової проблеми. Основні напрямки методології наукового дослідження. Етапи наукового дослідження. Принципи наукового дослідження. Типи наукового дослідження. Сучасні дослідження експериментальної психології.
2. В.Вундт, С.Стівенсон та ін. Про експериментальну психологію як систему всіх знань, отриманих на основі експериментального вивчення поведінки людини і тварин. Експериментальна психологія П. Фреса і Ж. Піаже. Експериментальна психологія як система методів та методик, які застосовують в психологічних дослідженнях. Основні завдання експериментальної психології на сучасному етапі.
3. Емпіричні методи в психологічному дослідженні. Особистість психолога-практика та психолога-дослідника. Класифікація методів психологічного дослідження. Загальний аналіз особливостей експерименту та неекспериментальних методів (спостереження, бесіди, тестів.).
4. Історія використання методу спостереження в психології. Принцип використання методу спостереження в психологічних дослідженнях. Види спостережень. Самоспостереження і його проблеми. Об'єкт і предмет спостереження. Цілеспрямоване і нецілеспрямоване спостереження. Особливості гіпотез в психологічних дослідженнях, де основним методом дослідження є метод спостереження. Особистість спостерігача та її вплив на результати досліджень.
5. Помилки спостерігачів (Вікові статеві професійні та ін. Особливості спостережуваних). Проблеми тренувальних спостережень. Ефект присутності спостерігача. Етичні питання використання методу спостереження. Надійність спостереження. Проблеми валідності. Способи підвищення надійності та валідності. Протокол спостережень. Проблеми фіксації спостережень. Визначення категорій спостережуваних явищ. Категоріальне та не категоріальних спостереження. Планування спостереження. Схеми спостереження. (Стандартизоване та нестандартизоване спостереження). Проблеми мови в опису спостережуваних явищ. Кількісний та якісний аналіз результатів спостережень.
6. Проблеми інтепритації результатів спостережень. Узгодженість спостерігачів. НЛП і трактування спостережуваних явищ. Жести, міміка, голос, погляд, життєвий простір, психологічне поле особистості.
7. Постановка проблеми а анкетуванні. Операціоналізація. Підбір груп для анкетування. Правила побудови анкет. Види анкет. Помилки в анкетуванні психологів-дослідників. Інтерв'ю, його підготовка, проблема способу проведення. Інтерв'ю та бесіда в психологічному дослідженні. Інтерв'юер в психологічному дослідженні. НЛП і інтерв'ю. Вимоги до запитань. Інтерв'ю в психологічних

дослідженнях і консультуванні. Бесіда. Діалогічна бесіда. Ведення бесіди в проблемній ситуації. Мова і бесіда. Вплив зовнішніх умов на ведення бесіди. Спостереження і бесіда – взаємодоповнюючі методи. Психологічна корекція. Принципи побудови тренінгів у психології. Особливості застосування тренінгу у дослідженнях. Історія виникнення та впровадження тестів у наукове дослідження. Структура психологічного тесту. Види тестів. Застосування тестових замірів у психологічних дослідженнях та вимоги до опрацювання результатів. Метод аналізу продуктів діяльності. Архівний метод. Герменевтика. Метод тесту. Тестологія. Функції тестів. Види тестів. Тести профпридатності, досягнення, здібності і ін.

8. Поняття експерименту в психології. Особливості проведення експерименту. Гіпотеза і психологічні закономірності. Проблема співвідношення емпіричних узагальнень і теоретичних інтерпретацій. Проблема реконструкції психологічної реальності при перевірці гіпотези. Рівні гіпотез: теоретичний, емпіричний, статистичний.

9. Типологія експерименту: залежно від можливості реалізації на практиці (реальний та уявний), залежно від місця проведення (лабораторний та природний), залежно від ступеня розробки проблеми (пошуковий — експеримент, що уточнює; критичний експеримент; демонстраційний — експеримент, що відтворює), за характером дій дослідника (констатуючий і формуючий). Багаторівневий та багатофакторний експеримент. Бездоганний експеримент (ідеальний, нескінченний, повної відповідності) як критерій надійності і валідності психологічного експерименту. Реальний і бездоганний експерименти.

10. Поняття про планування психологічного експерименту. Умови і форми планування. Типи планування. Змістове і формальне планування. План як експериментальна схема варіювання умов незалежної змінної. Види планів. Простий план і його різновиди. План з попереднім і підсумковим тестуванням та умови його використання. План з підсумковим тестуванням. План Р. Соломона.

11. Складний (факторний) план. Планування за латинським і греколатинським квадратом. Особливості експериментальних планів для одного досліджуваного. Типи експериментальних схем, що використовуються в процесі вивчення психіки одного досліджуваного.

12. Організація експерименту в психології. Характеристика етапів психологічного експерименту. Проблема надійності і валідності експерименту. Види валідності експерименту. Проблема експериментального контролю. Бездоганний експеримент (ідеальний, нескінченний, повної відповідності) як критерій надійності і валідності психологічного експерименту. Реальний і бездоганний експерименти.

13. Умови досягнення надійності і валідності психологічного експерименту. Фактори часу, завдання та суб'єктивний фактор загрози надійності і валідності

експерименту. Особливості досліджуваних і проблема валідності експерименту. Генеральна сукупність і експериментальна вибірка. Репрезентативність вибірки. Стратегії відбору досліджуваних в експериментальну вибірку.

14. Практика експериментування і можливі методологічні помилки. Проблема об'єктивності і надійності експериментальних даних.

15. Обробка і узагальнення результатів експериментального дослідження. Якісна і кількісна обробка результатів експериментування. Проблема інтерпретації результатів експериментального дослідження психіки.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Артефакт – результат дослідження, що є наслідком зміни залежної змінної під впливом побічних змінних.

Балансування – спосіб контролю дії зовнішніх змінних, при якому кожній групі досліджуваних пред'являють різні поєднання незалежної та додаткових змінних.

Валідність – відповідність конкретного дослідження встановленим стандартам.

Валідність внутрішня – відповідність конкретного дослідження ідеальному; оцінює зміни залежної змінної, визначається впливом незалежної змінної, а не іншими причинами.

Валідність зовнішня – відповідність конкретного дослідження природній реальності.

Верифікація – підтвердження експериментальної гіпотези, термін запропонований О. Контом.

Вибірка – множина досліджуваних, що добираються для участі в дослідженні за допомогою певної процедури (частіше – рандомізації) з генеральної сукупності. Вибірка розподіляється на контрольну та експериментальну групи.

Вимір – процедура встановлення взаємоднозначної відповідності між множиною об'єктів (станів) і множиною символів (чисел).

Гало–ефект – тенденція дослідника перебільшувати значення одного з параметрів ситуації та розповсюджувати його оцінку на інші параметри.

Генеральна сукупність – множина об'єктів, які еквівалентні за кінцевою множиною якостей.

Гіпотеза – наукове припущення, яке базується на теорії або емпіричних даних і ще не має підтвердження або спростування.

Гістограма – стовпчикова діаграма, що зображує розподіл випадкових величин залежної змінної відносно рівнів незалежної змінної.

Дисперсійний аналіз – статистичний метод для оцінки впливу незалежних змінних і їх поєднання на залежну змінну.

Залежна змінна – аспект дійсності, який змінюється у відповідь на введення незалежної змінної.

Експеримент – формальний дослідний процес, під час якого експериментатор у контрольованих умовах здійснює систематичні спостереження за реакціями досліджуваних на змінювані фактори (маніпулювання незалежною змінною).

Ідеографічний підхід – підхід, який орієнтує дослідника на опис унікальних, одиничних об'єктів, неповторних подій і процесів.

Інструкція – опис завдання, яке пред'являє експериментатор досліджуваному перед експериментом.

Квазіексперимент – план дослідження, при якому експериментатор відмовляється від повного контролю за змінними внаслідок неможливості його здійснення за об'єктивними причинами.

Контент-аналіз – метод систематизованої кількісної оцінки змісту текстів.

Контрбалансування (або позиційне зрівнювання) – спосіб контролю ефекту послідовності шляхом чергування впливів.

Контроль змінних – сукупність стратегій організації, планування та проведення експерименту, що застосовуються для максимізації його внутрішньої та зовнішньої валідності.

Кореляційне дослідження – дослідження, яке спрямовано не на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, а на виявлення статистичної залежності між двома та більше змінними.

Кроскультурне дослідження – дослідження, яке спрямоване на виявлення культурної детермінації загальногрупових особливостей і індивідуальних розбіжностей поведінки.

Метод – спосіб наукового пізнання об'єкту чи практичної діяльності, що реалізує пізнавальну позицію суб'єкта до об'єкта дослідження.

Надійність – критерій якості виміру змінних, які при повторному отриманні в тих же процедурних умовах дають незначущі відхилення від попередньо отриманих показників.

Наука – сфера й особливий вид діяльності людини, результатом якої є нові знання про дійсність, що відповідають критерію істинності.

Незалежна змінна – аспект дійсності, який змінює експериментатор з метою перевірити його вплив на інший аспект дійсності.

Об’єктивність – критерій якості виміру змінних, який означає максимально можливу незалежність результатів виміру від особистісних особливостей дослідника.

Парадигма – загальновизнаний стандарт наукового дослідження, що включає закон, теорію, методи й методики, систему критеріїв для оцінки результатів дослідження.

Популяція – природна множина індивідів, що володіють певними набором якостей; потенційні учасники дослідження, частина генеральної сукупності.

Проміжні змінні (або змінні–модератори) – фактори, які опосередковують вплив незалежної змінної на залежну.

Рандомізація – стратегія випадкового відбору чи розподілу досліджуваних, при яких всі суб’єкти мають рівні шанси потрапити до групи.

Репрезентативність – відповідність якостей досліджуваної вибірки якостям генеральної сукупності.

Фактор – параметр зовнішніх умов чи особливостей об’єкту, що впливає на зміни залежної змінної.

Факторний аналіз – сукупність математичних методів, які дозволяють виявити приховані ознаки, а також їх зв’язки на основі аналізу матриць статистичних зв’язків між вимірюваними ознаками.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна:

1. Горбунова В.В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал». 2020. 208 с
2. Копець Л. Класичні експерименти в психології: навчальний посібник. Київ: Видавництво «Академія», 2020. 234 с.
3. Максименко С.Д. Експериментальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 320 с.
4. Bickhard, M. H. (2024). The Whole Person: Toward a Naturalism of Minds and Persons. Academic Press, 514 p.
5. Gawronski, B. (2025). Advances in Experimental Social Psychology (Vol. 71). Academic Press. 370 p.

Допоміжна:

1. Косьянова О. Psychology, medicine and biology: the development of necessary technologies in the field of health care: collective monograph/Косьянова О. Соціально – психологічні аспекти прояву обману у дітей з вадами слуху. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2024. 276, p. (67-103) https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2024/05/Project_Med.pdf
2. Косьянова О., Кириченко К., Кімінчижи М. Взаємозв'язки показників невротизації особистості та її соціально-психологічної адаптації. Наука і освіта. 2022. №4. 23–29.
3. Косьянова О., Поспелова І., Казакова А. Мотиви та настанови делінквентної поведінки в осіб із різним гендерним індексом особистості. Наука і освіта. 2022. №2. 12–18.
4. Косьянова О., Поспелова І., Клосс Г. Особливості соціально-психологічної адаптації осіб з різним ставленням до невизначенності. Наука і освіта. 2023. №2. 110-120. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2023-2-17>.
5. Косьянова О., Радченко О.. Психологічні особливості регуляції діяльності та соціально – психологічної адаптації у менеджерів з різним рівнем невротизації. Наука і освіта. 2022. №1. 55–62.
6. Косуанова О. Психологічні особливості безпеки життєдіяльності особистості в надзвичайних ситуаціях та її життєстійкість. Розділ монографії International

- Security Studios: managerial, economic, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects (international collective monograph). Tbilisi, Georgia, 2023. S. 665-690. DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7825520>
7. Методичні рекомендації з вивчення дисципліни «Експериментальна психологія» для студентів спеціальності 053 «Психологія». Одеса: ЮНПУ ім. Ушинського, 2020. 35 с.
 8. De Freitas, J., & Rips, L. J. (2025). Is personal identity intransitive? *Journal of Experimental Psychology: General*, 154(3), 775–786. <https://doi.org/10.1037/xge0001711>
 9. Hu, Y.-F., Heffner, J., Bhandari, A., & FeldmanHall, O. (2025). Goals bias face perception. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154(3), 644–657. <https://doi.org/10.1037/xge0001717>
 10. Joslyn, S., & Demnitz, R. (2021). Explaining how long CO₂ stays in the atmosphere: Does it change attitudes toward climate change? *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 27(3), 473–484. <https://doi.org/10.1037/xap0000347>
 11. Maertens, R., Roozenbeek, J., Basol, M., & van der Linden, S. (2021). Long-term effectiveness of inoculation against misinformation: Three longitudinal experiments. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 27(1), 1–16. <https://doi.org/10.1037/xap0000315>
 12. McKenna, C., & Dunning, D. (2025). Psychological mechanisms underlying the biased interpretation of numerical scientific evidence. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154(3), 686–710. <https://doi.org/10.1037/xge0001704>
 13. Pauly, M., & Wentura, D. (2025). The “plus polar self”: A reinterpretation of the self-prioritization effect as a polarity correspondence effect. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154(3), 672–685. <https://doi.org/10.1037/xge0001713>
 14. Saeed, S., Cook, A., Mackie, V., & Hayward, D. A. (2024). Looks can be deceiving: Investigating change blindness in an online setting. *Canadian Journal of Experimental Psychology / Revue canadienne de psychologie expérimentale*, 78(1), 1–8. <https://doi.org/10.1037/cep0000323>
 15. Sigurdardottir, H. M., & Ólafsdóttir, I. M. (2025). Objects, faces, and spaces: Organizational principles of visual object perception as evidenced by individual differences in behavior. *Journal of Experimental Psychology: General*, 154(3), 607–623. <https://doi.org/10.1037/xge0001688>

Інформаційні ресурси

1. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.

- URL: <http://www.mon.gov.ua>
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт
URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт.
URL : <http://odnb.odessa.ua/>.
4. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт.
URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>

